

e-ISSN: 2822 - 6925

OLGU

sosyoloji dergisi | journal of sociology

cilt:2 | sayı:2

Yayın Tarihi: 31/12/2023

Published Date: 12/31/2023

Yayın Sezonu: Aralık 2023

Published Date Season: December 2023

Kuruluş: 2022

Founded:2022

Bir Samsun Üniversitesi yayınıdır.

A Samsun University publication.

Yılda iki kez (Haziran ve Aralık) elektronik olarak yayımlanır.

Published twice a year (June and December) as a e-journal.

Yayın dili: Türkçe ve İngilizce

Official Language: Turkish and English

E-posta: olgusosyoloji@samsun.edu.tr

e-Mail: olgusosyoloji@samsun.edu.tr

Site: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/olgusos>

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/olgusos>

Telefon: +90 (362) 313 0055 / 1546

Telephone: +90 (362) 313 0055 / 1546

Yazılarda ifade edilen görüş ve düşünceler yazarlarının kişisel görüşleri olup derginin ve bağlı bulunduğu kurumu görüşlerini yansıtmaz.

The opinions and views expressed in the papers published in the journal are only those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the journal and its publisher.

OLGU Sosyoloji Dergisi, sosyolojik araştırmaları merkeze alan ve hem Türk sosyolojisine hem de dünya sosyolojisine akademik katkı sunmayı amaçlayan yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

The OLGU is an international peer-reviewed journal that focuses on sociological research and is published twice a year (June and December) aiming to make academic contributions to the field of sociology in both Turkey and the world.

OLGU Sosyoloji Dergisi; yazarlar, hakemler, editör kurulu üyeleri, yayın kurulu üyeleri ve danışma/bilim kurulu üyeleri arasında herhangi bir ayrımcılık yapmadan coğrafi, ideolojik ve kültürel farklılığa imkân tanıyan bir dergidir.

The OLGU is a journal that allows geographical, ideological and cultural differences without any discrimination against authors, referees, editorial board members and advisory/scientific board members.

OLGU Sosyoloji Dergisi'nde sosyolojiyi merkeze alan teorik ve uygulamalı (nitel, nicel ve karma) araştırmalar yer almaktadır. Bunun yanı sıra OLGU Sosyoloji Dergisi, sosyoloji yazınında yer alan kitapların kritikleri ve makalelerin çevirilerine de yer vermektedir.

The OLGU contains theoretical and applied (qualitative, quantitative and mixed) researches centered on sociology. In addition, OLGU also includes book reviews in sociology as well as translations of articles published in other languages originally.

OLGU Sosyoloji Dergisi, gönderilen aday makalelerin değerlendirmesi, dizgisi ve yayımlanması için hiçbir şekilde ücret talep etmemektedir. Yayımlanan makaleler için yazarlara bir telif ödenmemektedir. Yayımlanan makalelerin telif hakkı OLGU Sosyoloji Dergisi'ne aittir.

The OLGU Journal of Sociology does not charge any fees for the evaluation, string and publication of the submitted candidate articles. No royalties are paid to the authors for the published articles. The copyright of the published articles belongs to OLGU sociology journal.

OLGU Sosyoloji Dergisi açık veri ve açık bilim politikasını benimseyen ücretsiz elektronik bir dergidir.

The OLGU Journal of Sociology is a free electronic journal that adopts an open access policy.

OLGU Sosyoloji Dergisi'ne gönderilen aday makaleler, çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak salt çoğunluk esas alınmak suretiyle en az iki hakemin görüşleri doğrultusunda ve alan editörleri tarafından ayrıntılı raporlar ve değerlendirme formlarıyla ortalama 120 gün içerisinde kabul veya reddedilmektedir. Editör ve alan editörleri ön kontrol aşamasında şablona, kurallara veya kapsama uymayan makaleleri reddetme yetkisine sahiptir. Kabul edilmiş makalelerin yayımlanması veya hangi sayıda yer alacağı tümüyle editör ve yayın kurulunun yetkisindedir.

Articles submitted to the OLGU Journal of Sociology are evaluated within an average of 120 days in accordance with the opinions of at least two referees and with detailed reports and evaluation forms by the field editors based on the absolute majority by applying a double-sided blind refereeing system. Editors and field editors have the authority to reject articles that do not comply with the template, rules or scope before the article is sent to referees. It is entirely the authority of the editor and the editorial board to publish the accepted articles or to which number they will be included.

Sahibi - Owner

Samsun Üniversitesi adına
On behalf of Samsun University
Prof. Dr. Kenan ÇAĞAN
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Baş Editör – Editor in Chief

Doç. Dr. Ahmet GÖKÇEN
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Alan Editörleri – Field Editors

Teorik Çalışmalar Editörü – Theoretical Studies Editor

Doç. Dr. Mehmet TAN
Siirt Üniversitesi – Siirt/TÜRKİYE

Nitel Çalışmalar Editörü Qualitative Studies Editor

Doç. Dr. Mahmut KAYA
Harran Üniversitesi – Şanlıurfa/TÜRKİYE

Nicel Çalışmalar Editörü Quantitative Studies Editor

Doç. Dr. Muhammet FIRAT
Fırat Üniversitesi- Elazığ/TÜRKİYE

Karma Yöntemler Editörü Mixed Method Editors

Doç. Dr. Adem BÖLÜKBAŞI
Bitlis Eren Üniversitesi – Bitlis/TÜRKİYE

Çeviri Editörü – Translation Editor

Doç. Dr. Adem İNCE
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Kitap Kritik Editörü Book Reviews Editor

Dr. Öğr. Üyesi Faruk TURGUT
Selçuk Üniversitesi

Türkçe Dil Editörü Turkish Language Editor

Arş. Gör. Banu DEMİRBAŞ
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

İngilizce Dil Editörü English Language Editor

Doç. Dr. Adem İNCE
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Dizgi - String

Dr. Öğr. Üyesi Vefa Can KAYA
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Sekreteryaya - Secreteriat

Arş. Gör. Rukiye GEÇER
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Yayın Kurulu – Editorial Board

Prof. Dr. Bianca FREIRE-MEDEIROS | University of Sao Paulo– Sao Paulo/BRASIL
Prof. Dr. Faouzi BENDRIDI | University of Souk Ahras – Souk Ahras/ALGERIA
Prof. Dr. Paul BAGGULEY | University of Leeds – Leeds/UK
Doç. Dr. Annula LINDERS | University of Cincinnati– Cincinnati/ABD
Doç. Dr. İlyas SUCU | Ondokuz Mayıs Üniversitesi – Samsun/TÜRKİYE
Doç. Dr. Müşerref YARDIM | Necmettin Erbakan Üniversitesi – Konya/TÜRKİYE
Doç. Dr. Sıtkı KARADENİZ | Mardin Artuklu Üniversitesi – Mardin/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Figen KANBİR | Siirt Üniversitesi – Siirt/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar YEŞİLYURT | Samsun Üniversitesi – Samsun/TÜRKİYE
Dr. Tuba DUMAN | Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi – Ankara/TÜRKİYE

Danışma Kurulu – Advisory Board

Prof. Dr. Adel BEL KAHLA | University of Tunis – Tunis/TUNISIA
Prof. Dr. Ahmet UYSAL | İstanbul Üniversitesi – İstanbul/TÜRKİYE
Prof. Dr. Alev ERKİLET | İbn-i Haldun Üniversitesi – İstanbul/TÜRKİYE
Prof. Dr. Bessiere CELINE | Universite Paris Dauphine– Paris/FRANCE
Prof. Dr. Bianca FREIRE-MEDEIROS | University of Sao Paulo– Sao Paulo/BRASIL
Prof. Dr. Biray KOLLUOĞLU | Boğaziçi Üniversitesi – İstanbul/TÜRKİYE
Prof. Dr. Faouzi BENDRIDI | University of Souk Ahras – Souk Ahras/ALGERIA
Prof. Dr. Meltem KARADAĞ | Gaziantep Üniversitesi – Gaziantep/TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN | Sakarya Üniversitesi – Sakarya/TÜRKİYE
Prof. Dr. Niaz MUHAMMED | University of Peshawar – Peshawar/PAKİSTAN
Prof. Dr. Nuray KARACA | Atatürk Üniversitesi – Erzurum/TÜRKİYE
Prof. Dr. Paul BAGGULEY | University of Leeds – Leeds/UK
Prof. Dr. Ramazan YELKEN | Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Ankara-TÜRKİYE
Prof. Dr. Reşat AÇIKGÖZ | Selçuk Üniversitesi – Konya/TÜRKİYE
Prof. Dr. Serkan GÜZEL | Pamukkale Üniversitesi – Denizli/TÜRKİYE
Prof. Dr. Susran E. EROĞLU | Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi – Osmaniye/TÜRKİYE
Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL | Sakarya Üniversitesi – Sakarya/TÜRKİYE
Doç. Dr. Annula LINDERS | University of Cincinnati– Cincinnati/ABD
Doç. Dr. Aykut SİĞİN | Aksaray Üniversitesi – Aksaray/TÜRKİYE
Doç. Dr. Ayşegül DEMİR | Sinop Üniversitesi – Sinop/TÜRKİYE
Doç. Dr. Celal İNCE | Bitlis Eren Üniversitesi – Bitlis/TÜRKİYE
Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN | Manisa Celal Bayar Üniversitesi – Manisa/TÜRKİYE
Doç. Dr. Ejder ULUTAŞ | Muş Alparslan Üniversitesi – Muş/TÜRKİYE
Doç. Dr. Hülya ÇAKIR | Yozgat Bozok Üniversitesi – Yozgat/TÜRKİYE
Doç. Dr. Kerem ÖZBEY | Artvin Çoruh Üniversitesi – Artvin/TÜRKİYE
Doç. Dr. Muhammet Murat ÖZKUL | Uludağ Üniversitesi – Bursa/TÜRKİYE
Doç. Dr. Özgür KIRAN | Samsun Üniversitesi – Samsun/TÜRKİYE
Doç. Dr. Özlem ULUÇ KÜÇÜKCAN | Marmara Üniversitesi – İstanbul/TÜRKİYE
Doç. Dr. Recep YILDIZ | Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi – Balıkesir/TÜRKİYE
Doç. Dr. Suna TEKEL | İnönü Üniversitesi – Malatya/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Emrah BAŞARAN | İzmir Katip Çelebi Üniversitesi – İzmir/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Esra IŞIK | Dumlupınar Üniversitesi – Kütahya/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi İlknur EKİZ ATAŞER | KTO Karatay Üniversitesi – Konya/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Leyla AYDEMİR | Karadeniz Teknik Üniversitesi – Trabzon/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Oya ERYİĞİT GÜNLER | K. Mehmetbey Üniversitesi – Karaman/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Rukiye SATILMIŞ | Muş Alparslan Üniversitesi – Muş/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Yelda SEVİM | Fırat Üniversitesi – Elazığ/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ | Karabük Üniversitesi – Karabük/TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makalesi / Research Article

1	Hülya Topçu	İki Mekân İki Hayat: "Fatih Harbiye" Romanı Örneği <i>Two Places Two Lives: Example of the Novel "Fatih Harbiye"</i>	62
2	Gülşen Çankal	Cultural Aspects of Technological Grave Visits: A Sociological Assessment <i>Tekno Kültürel Kabir Ziyaretlerine Sosyolojik Bir Değerlendirme</i>	69
3	Esam Alahmadi	Yemen'de Savaşın Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete Etkisi <i>The Impact of War on Gender-Based Violence in Yemen</i>	80

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

1	Büşra Göksüçukur	Sosyolojiyi Yeniden Yorumlamak: Yöntem ve Meslek Üzerine Bir Deneme <i>Reinterpreting Sociology: An Essay on Method and Profession</i>	86
2	Melda Karakuş	Durkheim Öldü! Sherlock Holmes Sosyal Teoriye Giriyor <i>Durkheim is Dead! Sherlock Holmes Introduced to Social Theory</i>	90

Yazar Bilgileri
Author(s)

Hülya Topçu
hulyatopcu1994@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3615-1508

Öz

Peyami Safa'nın kaleme aldığı roman *Fatih-Harbiye*, Erken Cumhuriyet Dönemi olan 1931 yılında yayımlanmıştır. Roman döneminin koşullarını yansıtmakla beraber, yazarın Batılılaşma sürecine bakışını da içermektedir. Romandaki karakterler, dönemin toplumsal dünyasından etkilenerek kurgulanmıştır. Başkarakter Neriman hem kendi çevresindeki iç dinamiklerden hem de ait olmadığı bir dünya olan Harbiye'deki dış dinamiklerden etkilenmiştir. Yazar, başkarakter Neriman'ın iç dünyasında yaşadığı değişimleri romanda semboller üzerinden okuyuculara aktarmaktadır. Sembollerin üzerinden iki kültürün farklılıkları somutlaştırılıp daha anlaşılır bir halde ifade edilmiştir. İki mekân arasında sıkışıp kalmış ve romanın sonunda yazarın deyimiyle özüne dönüş sağlamıştır. Romanda karakterlerin diyaloglarına da yansıyan oryantalist ve oksidentalit vurguların olduğu gözlenmiştir. İki kültürün de romandaki temsilcileri kendi kültürlerini yücelten bir söylem diliyle kendilerini ifade ettikleri gözlemlenmektedir. Bu çerçevede çalışmada, *Fatih-Harbiye* romanı üzerinden Doğu ve Batı'nın ele alınış biçimi hakkında veriler sunularak farklı bakış açılarıyla Doğu ve Batı'nın nasıl yorumlandığı çözümlenmeye çalışıldı.

Abstract

The novel *Fatih-Harbiye*, penned by Peyami Safa, was published in 1931, during the Early Republican Period. While reflecting the ways of the novel period, it also includes the author's perspective on his Westernization journey. The characters in the novel are fictionalized by being influenced by the social world of the period. The protagonist Neriman has been affected both by the internal dynamics of her own creatures and by the external dynamics in Harbiye, a world she does not belong to. The author conveys the changes in the inner world of the protagonist Neriman to the readers through symbols in the novel. The two-content differences are embodied and expressed in a more clarified manner over the symbols. He was stuck between two places and at the end of the novel, he was able to transform it into his essence. It has been observed that there are orientalist and occidental accents reflected in the dialogues of the novel characters. It is observed that both of them are expressed in a language of discourse that glorifies their own culture, which is included in the novel. By presenting the way East and West are handled, it will be tried to analyze how East and West are interpreted from different perspectives.

Makale Tarihleri
History of Article

Geliş Tarihi /Received
31.12.2022

Kabul Tarihi/Accepted
11.01.2023

Anahtar Kelimeler / Keywords

Peyami Safa/ Peyami Safa
Fatih-Harbiye/ Fatih-Harbiye
Doğu-Batı/ East-West
Oryantalizm/ Orientalism
Oksidentalizm/ Occidentalism

Makale beyanı

Çalışma, özgün bir makaledir.

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Topçu, H. (2023). İki Mekan İki Hayat: "Fatih Harbiye" Romanı Örneği. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 2(2), ss. 62-68.

DOI

<https://doi.org/10.58632/olgusos.1227437>

1. Giriş

Peyami Safa, 2 Nisan 1899 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Adı Tefrik Fikret tarafından konur. Babası şair İsmail Safa, annesi Server Bedia Hanım'dır. Peyami Safa babasını iki yaşındayken kaybeder. Babasının ölümünden sonra ailecek zor zamanlardan geçerler. Ekonomik durumlarının elverişsizliği yüzünden liseyi bırakmak zorunda kalır. Düzenli bir eğitim hayatı görememesi Safa'nın özgüvenini yitirmesine sebep olsa da bu durum aynı zamanda Safa'da itici bir güç ve çalışma azmine dönüşür. Azmi ile ilgili şu olay sık anlatılmaktadır: Abdullah Cevdet tarafından hediye verilen ve dil öğrenimine katkı sağlayan *Petit Larousse'u* okuyarak Fransızcasını hızla ilerletir. Devamında ise tıp, psikoloji ve felsefe kitaplarına da büyük bir ihtirasla sarılıp zihni kapasitesi ve kültürüyle akranlarının çok önüne geçer (Ayvazoğlu, 2015: 21-27). Bu süreçlerden geçen Peyami Safa, bütün olumsuzluklara rağmen kendisini yetiştirmiş ve Türk edebiyatında önemli bir konum elde etmiştir. Erken yaşlarda hayata atılan Peyami Safa hayatının belirli dönemlerinde farklı mesleklerle meşgul olmuştur, bunlar sırasıyla öğretmenlik ve gazetecilik olmuştur.

Peyami Safa halk için yazdığı edebi değeri olmayan romanlarını "Server Bedi" imzası ile yayımlar. Sayıları 80'i bulan bu eserler arasında *Cumbadan Rumbaya* (1936) romanıyla, *Cingöz Recai* polis hikâyeleri dizisi en ünlüleridir. Erken yaşlarda yazarlık işlerine soyunması Peyami Safa'nın kaleminin güçlenmesine ve sivrilmesine zemin hazırlamıştır. Polisiye roman olarak yazdığı *Cingöz Recai* serisi kaleminin ne kadar kuvvetli olduğu izlenimini hem okuyucuya hem dönemin yazar camiasına vermiştir. "Onun polisiye roman yazarlığı, Server Bedi adıyla yazıp yayımladığı romanları bile gerçekten ilk yazılarına rağmen iyi bir seviyededir ama asıl Peyami Safa adıyla neşrettiği romanları hem teknik hem de işlediği, ele aldığı konular bakımından Türk romanı için iyi bir seviyedir" (Yetiş, 2013, 413). Yazdığı eserlerde kendine dert edindiği meseleleri işlemesi kendi dil ve üslubuyla biz okuyuculara aktarması da Safa'nın kendi dönemi içinde ön plana çıkmasında etkili bir faktördür. Yaşadığı dönemdeki insan modelleri, toplum bunalımları, kimlik karmaşaları, mekânsal farklılıklar ve bunların içinde yer edinmiş veya edinmeye çalışan insanlarla dolu bir dönemi bizlere anlatmıştır. Kudret (2016), Safa ve edebiyatı hakkında şunları söylemektedir:

"Peyami Safa, tıpkı Tanpınar'ın anlatımı gibi Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında insanımızın psikolojik ruh dalgalanmalarını ustalıkla ifade edecek bir roman dili geleneğinin kurucusu sayılmalıdır. Peyami Safa, bütün Cumhuriyet dönemi içinde romanımıza katkılarda bulunmuş bir sanatçıdır. Sonuç olarak söyleyelim. Bugün bir Türk romanı varsa Peyami Safa'nın bundaki payı sanılanın çok üstündedir. "Sanat hayatının son dönemindeki eserlerinde vakaya değil düşünce ve ruh çözümlemelerine önem vermesi yüzünden, o dönemdeki birçok romanlarının kahramanları, belli birtakım düşünce ve duyguları anlatmak için yaratılmış kişiler olarak görünmektedir" (572).

63

Peyami Safa, Türk romanında Doğu-Batı sorununu madde ve ruh çatışması ve iki ayrı kültür arasında kalmış insanların bocalayışı üzerinden gösteren eserler sunmuştur. Köklerini gelenekten alan bir bütünlük oluşturabilme gayesi doğrultusunda hareket eden ve bu hususta romanlarının kurgusunu belirli bir sosyokültürel amaç ile hedef üzerine inşa eden Safa, genellikle her iki medeniyet dairesini de ayrı biçimlerde ele alır ve onların yaşayış tarzlarını bazen açıkça bazen de belirli semboller üzerinden okuyucusuna sunar. Bu doğrultuda Safa'nın sıklıkla başvurduğu unsurların en önemlilerinden birisinin de mekân olduğunu belirtmek mümkündür (Eyan, 2021, 189). Mekân tasvirleri üzerinden ele aldığı Doğu-Batı çatışması bu çatışmanın ortasında kalan karakterlerin zıtlıkları birer sembol olarak eserlerinde biz okuyuculara sunulmaktadır. Fatih-Harbiye romanı bu anlamda mekânsal olarak ele alınan eserlerinin başında gelmektedir. Doğu ve Batı medeniyetinin ayrımlarının anlatıldığı mekân seçiminin altında sembolik değerlerin çeşitliliği romanda kendini göstermektedir.

Safa'nın edebi metinlerde karakterleri aracılığıyla üzerinde durduğu diğer konu ise Batılılaşma'dır. O, bu konu üzerinde *Doğu-Batı Sentezi* adlı eserinde çokça durmuş ve isminden de anlaşılacağı gibi bir Doğu-Batı sentezinin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Birçok kişi gibi Batı'nın ilminden ve tekniğinden yararlanılmasından yana olup, kültürünün toplum için yozlaştırıcı olduğunu savunmuştur. Bu sentezin çatışma olgusu üzerinden anlatıldığı bir diğer eseri ise Fatih-Harbiye romanı olmuştur. Dolayısıyla Fatih-Harbiye romanını bu anlamda birçok mesajı içinde bulunduran bir metin olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak öncelikle Türkiye modernleşmesine genel hatlarıyla değinmek yerinde olacaktır.

2. Osmanlı'dan Cumhuriyete Batı ve Doğu Algısı

Osmanlı Batılılaşma sürecine 18. yüzyılda başlamış, 19. yüzyılda ise daha kapsamlı bir biçimde uygulamıştır. Bunlar, yerel tarımsal faaliyetler ve tersine göç gibi uygulamalardır. Ancak her zaman bir tartışma konusu olmuş ve üzerinde uzlaşılan tek bir Batılılaşma modeli ortaya çıkmamıştır. Söz konusu tartışmalar, modernleşme gerçekleşecekse ne şekilde olacak ve özümüzü bozar mı bozmaz mı noktalarında gezinmiştir. Osmanlı'daki değişim kendi dışındaki güçlerin etkisiyle hızlandırılmıştır. "Osmanlı'da modernleşme toplumun iç dinamiklerinden kaynaklı bir sonuç ya da devlet seçkinlerinin modernliğin özüne inanmalarından kaynaklı gönüllü ve iradi bir tercihten çok, dış ve iç güçlerin baskılarına son vermek gibi pragmatist bir çabadan türemiştir. Bu nedenle başlangıçta, toplumun temel değerlerinin, egemen üretim biçiminin ve siyasi yapısının tartışılması söz konusu olmamıştır. Amaç oldukça açıktır. Mevcut yapının iyileştirilmesi ve sağlamaştırılmasıdır" (Söğütü, 2008, 36).

Taner Timur'un "Osmanlı adeta farkına varamadığı bir süreç içinde bir taraftan Batılı gibi davranmaya, Batılı gibi düşünmeye çalışırken, öte yandan Batı'ya karşı antipati duymuştur" (Aktaran, Erol, 2014:413 diyerek söz konusu kararsızlığı ifade etmiştir. Bir yandan yaşananlara çare olması için düşünülen modernleşme projeleri geliştirilirken diğer yandan da bir öfkenin dışı vurumu olarak görülecek; Batı'ya ve Batılı olana karşı düşmanca duygular beslenmiştir. Bu ikilemin yarattığı hissiyat yazarların kalemlerine sıkça konu olmuş ve bu ikilem Cumhuriyet yıllarında da varlığını sürdürmüştür. Ögün'ün ifade ettiği gibi;

"Kurtuluş Savaşı sırasındaki hissiyat dünyası hayli karışıktır. Ama belirgin olan bir durum varsa, hareketin başlangıçta, toplumdaki yerleşik kültürel kodlarla uyumlu bir varoluş mücadelesi izlenimi yaratmış olmasıdır. Bu niteliğiyle Osmanlı'da İkinci Meşrutiyet sonrası teşekkül etmiş olan Türkçülük ve İslamcılık gibi Batı karşıtı akımların mensuplarını cezp etmiştir" (Ögün'den akt Ulutaş, 2016, 254).

Osmanlı modernleşmesinin öncüleri, "kutsal devlet anlayışından beslenen bürokratlar olmuştur. Pragmatik bir bakış açısıyla hareket eden bürokratlara göre, devletin devamını sağlayacaksa batılılaşma izlenmesi gereken zorunlu yoldur. Osmanlı aydınları ve bürokratları modernleşmeye devleti kurtarma işlevini yüklemişler, durum böyle olunca modernleşme öncelikle devlet kurumlarına yönelik olarak biçimlenmiştir. Osmanlı modernleşmesi toplumu dönüştürmeye değil devleti dönüştürmeye yönelik bir projedir ve bu durum onu Cumhuriyet modernleşmesinden ayıran en önemli özelliktir (Gerçik, 2019,154-155). Cumhuriyet modernleşmesindeki Doğu ve Batı sentezi sadece devlet kurumlarıyla sınırlı kalmamış, toplumun tüm kesimlerine yerleştirmeye yönelik bir çaba söz konusu olmuştur. Günümüzde kurtarmak üzerine değil kökten bir değişimin göze alındığı bir modernleşme söz konusudur. Teknik yönün yanında kültürel yönün alınması gerektiğine dair bir düşünce oluşturulmuştur.

Osmanlı'da aydın kesimin başında gelen entelektüellerin ve fikir adamlarının kültürel olarak geleneklerini, kimliklerini ve değerlerini korumaya çalıştıkları batılılaşma konusunda ise Batı'nın sadece teknik ve teknolojisini almaktan yana tutum sergiledikleri görülmektedir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise bu durum yön değiştirmiş ve teknik kısma kültürel kısmını da alarak Batı toplumuna benzemeye çalışılmış fakat yapılan yenilikler Batılı topluma benzemeye yetmemiştir (Erbaş, 1999: 20). Geç kalınmış bir modernleşme ve daha sonrasında yaşanan değişim ve dönüşümlerin yerli yerine oturmamasının verdiği sancılı süreçlerin yaşandığı bir dönemi yansıtmaktadır. Bir yandan miras alınan kültürü korumanın çabası bir yandan çağdaşlığı yakalama çabası getirilen yeniliklerin toplumda kabul görmemesi sürecin uzamasına neden olmuştur.

. En büyük sıkıntının Batı'nın hangi tarafıyla faydalanacağını bilinmemesinden kaynaklı olduğu ve bu kargaşada zihinlerin bölündüğü ortadadır. Tıpkı romandaki başkahraman Neriman karakteri üzerinden yola çıkılarak Batının sadece eğlence, gösteriş ve çıkarların ön planda olduğu bir dünya tasavvuruna yer verilmiştir. Neriman'ın Fatih-Harbiye arasında yaptığı yolculuklarda zihnen sürekli ikileme düşmesi bunu sorgulaması ve onun dışındaki herkesin Neriman'ın bu Doğu ve Batı arasında sıkışmış hallerinden rahatsız olup dile getirmesi romanın döngüsünü oluşturmak ve çalışmanın mihenk taşlarını oluşturmaktadır. Bu noktada Peyami Safa'nın Batı'nın ve Batılılaşmanın neresinde yer alınması gerektiğiyle ilgili fikir yürüttüğü görülmektedir. Bunu yaptığı metinlerden biri Fatih-*Harbiye* romanıdır.

3. Fatih-Harbiye Romanında Doğu-Batı Çatışması

Fatih-Harbiye Romanında Doğu ve Batı arasındaki farklar keskin çizgilerle betimlenmiş ve okuyucuya sunulmuştur. Romanın içeriği kısaca özetlenecek olursa, Neriman ve Şinasi Darülelhan'ın Alaturka Müzik kısmında eğitim alan iki gençtir. Aynı binada alafranga müzik eğitimi de verilmektedir. Neriman bu kısımda eğitim alan Macit ile tanışır ve kendisinde müzikle sınırlı olmayan bir Batı hayranlığı başlar.

Fatih-Harbiye romanı Neriman, Şinasi, Macit, Faiz Bey'in ön planda olduğu ve Ferit, Gülter, Nezahat, Fahriye, Muammer, Şeref Bey gibi yan karakterlerle desteklenen bir kadroya sahiptir. Aşk teması etrafında dönen kurgusunda Neriman, duygusal açıdan Doğu'yu temsil eden Şinasi'den uzaklaşırken, Batı'yı temsil eden Macit'e gittikçe yaklaşır. Hemen tüm karakterler Doğu-Batı gerilimi içerisinde bir noktaya konumlandırılmıştır. Örneğin Neriman'ın babası Faiz Bey, Doğu gelenek ve kültürünü bütün yönleriyle sergilerken, Ferit Batı'nın ilminden teknolojisinden faydalanmayı doğru bulan ve aynı zamanda Doğu'nun maneviyatı ile öz kültürünün korunması gerektiğini savunan biridir. Bu noktada yazarın romanıyla ilgili değerlendirmelerine bakmak önemlidir. Safa (2019), şunları söylemektedir:

"Fatih-Harbiye" Türk-İslam Mücerretlerinin Osmanlı müşahhasında meydana getirdiği medeniyetten kopulup Batıya yönelişin cemiyet ve aile üzerindeki tesirlerini işlemektedir. Batılılaşma hareketinin önceleri muayyen semtlerde sür'atle yerleşmesine mukabil bazı semtlerin daha fazla geleneğini muhafaza ettiğini ve böylece İstanbul'un yamalı bohça manzarasına büründüğünü, zamanla batılılaşma cereyanının büyük bir gayretle eski medeniyete bağlı İstanbul semtlerini hırpaladığını ortaya koyarken, medeniyetlerarası çatışmanın ailelere kadar girerek babayı aynı dünyada bırakıp, çocuğunu Batıya doğru çektiğini göstermektedir" (7-8).

Neriman zaman içerisinde Fatih'teki kendi yaşamı ve Harbiye'deki özendiği yaşam arasında kalarak pek çok şeyi sorgulamaya başlar. Öncelikle sorguladığı Şinasi ile Macit arasındaki farklardır. Safa, başkahraman Neriman'ın gözlemlerini Şinasi ve Macit'i konumlandığı yeri şu sözlerle tasvir ediyor:

"Artık Neriman nereden gelip nereye gittiğini anlıyordu, çünkü iki zıt ihtiyakın remizlerini gözleriyle görüyor ve mukayeseler yapılabiliyordu. Şinasi Neriman'ın gözünde, aileyi, mahalleyi, eskiyi, şarklıyı temsil ediyordu. Macit yeninin, garbın ve bunlarla beraber meçhul ve cazip sergüzeşterin mümessili ve namzediydi" (Safa, 2019, 58-59).

Söz konusu sorgulamaların olumsuz taraflarının ana mekânı ise Fatih'tir. Neriman, kendi oturduğu semt olan Fatih'e karşı nefret beslemeye ve semtteki insanların giyim tarzlarından, konuşma üsluplarından, semtteki mekânların dizaynına kadar her şeyi eleştirmeye başlar. İçinde bulunduğu mekân ve yaşam tarzı kendisinin olmak istediği kişiye tam zıt bir yaşam sunmaktadır. İki karakter üzerindeki baskın sembollerin hepsinin farklı iki kültüre ait yaşam tarzını yansıtır oluşu farklılıkların da belirgin bir şekilde ortaya konmasını sağlamaktadır. Şinasi'nin kendisini Macit üzerinden okuması ve Neriman'ın bulunduğu semt 'indeki herkesi Macit ve Harbiye üzerinden okuması ve anlatması metin üzerindeki zıtlıkları biz okuyuculara vermektedir.

“Çünkü ben bir Fatih kızı olmak istemiyorum, anlıyor musun? Böyle yaşamaktan nefret ediyorum, eskilikten nefret ediyorum, yeniyi ve güzeli istiyorum, anlıyor musun? Eski ve yırtık ve pis iğrenç bir elbiseyi üstümden atar gibi bu hayattan ayrılmak, çıkmak istiyorum. İhtiyar adam, bozuk sokak, salaşpur ev, gıy gıy, hey hey, ezan helvacı... Bıktım artık, ben başka şeyler istiyorum, başka, bambaşka, anlıyor musun?” (Safa, 69, 2019).

Bu sözlerle ifade ettiği Fatih semtine dair eleştirilerinin karşısında Batılı hayatı, ihtişamı, insanları, mekânların şıklığı nedeniyle Harbiye'yi yücelttiği görülür. Başkahraman Neriman iki mekân karşılaştırmasını çok sert ve keskin ifadelerle dile getirmektedir. Yeniyi isteme şekli aslında kendi içindeki savaşı gözler önüne sermektedir. Kullandığı dilin ve öfkesinin farkında olmakla birlikte karşısına çıkacak eleştirileri bertaraf etmek üzerine bir tavır sergilemektedir. Kendisinin anlaşılmasını ve onay verilmesini isteyen bir üslup söz konusudur. İki hayat tarzını karşılaştırması tamamen görsel algı üzerine kuruludur. İki yaşam tarzı ve semboller dünyasında savaştan bir karakteri bu satırlar bizlere aktarmaktadır.

“Dün Tünel'den Galatasaray'a kadar dükkânlara baktım. Esnaf bile zevk sahibi. İnsan bir bahçede geziniyormuş gibi oluyor. Her camekân çiçek gibi. En âdi eşyayı öyle biçime getiriyorlar ki mücevher gibi görünüyor. Sonra halkı da bambaşka. Dönüp bakmazlar. Yürümesini, giyinmesini bilirler” (Safa, 28, 2019).

Romanda karakterler ve mekân gibi pek çok objenin Doğu-Batı ekseninde sorgulandığı görülmektedir. Örneğin okulda çaldıkları müzik aletlerine bakılacak olursa Şinasi'nin kemençe, Neriman'ın ud ve Babası Faiz Bey'in ney çaldığı görülmektedir. Buna karşılık Batı'yı temsil eden Macit keman çalmaktadır. Batı'ya karşı gittikçe artan sempatisiyle Neriman pek çok şeyi olduğu gibi, enstrümanları da kategorize etmiştir. Dolayısıyla ud üzerinden alaturka müziği küçümserken, keman üzerinden alafranga müziği yüceltmıştır.

“ -Bu memlekette genç kızların çoğu Neriman Hanım gibidirler. Ben Ferit'e hak veriyorum. Bizde kadının gözlerini aldatmak kâfidir. Yani boyamak. Ud denilen bu zavallı sazın şekli nefret veriyor, her şeyin şişmanı gibi sazın şişmanı da hoş gitmiyor; keman gibi narin sazlar itibarda” (Safa, 2019, 115).

Doğu- batı medeniyetinin karşılaştırılmasındaki en önemli ögenin görsellik olduğunu pasajdaki diyalogdan anlaşılmaktadır. Görsel anlamda kadın üzerinden anlatılması farklılığın sadece bir estetik kaygısı üzerinden okunması romandaki karakterlerin medeniyetlerine karşı net bir tavır içinde olduklarını göstermektedir. Kadınların kültür yozlaşmasında başrolde olduklarını ve durumun başkarakter Neriman üzerinden anlatılması okuyuculara belirgin bir şekilde verilmektedir. İki medeniyet arasındaki farkın Batı'nın sadece şatafat sunduğundan kaynaklı olduğunu müzik aletlerinin görünüşü üzerinden ifade edilmesi zihinlerindeki Batı tasavvurunu biz okuyuculara sunmaktadır. Dikkat çekici diğer nokta ise kadınların görsellik üzerinden gözlerinin boyayabilmenin kolay olmasının belirtilmesidir.

“Faiz bey, gözlerini bir daha kapadı. Aynı parlak noktalar ve renkli helezonlar. Uykunun mukaddimesi olan hafif rüya. Fakat kulağında rubainin ilk kelimeleri: “Arz, kayalar, denizler, hatta parlak yıldızları...” (Safa, 2019,127).

“Safa'nın eserindeki Doğu ile Batı arasındaki mücadele, bir insanın kendi nefsiyle mücadelesine benzer. Bunların sentezi, insanın var olmak için muhtaç olduğu vahdetin ifadesidir. İnsan, bütünlüğünü ve tamlığını ancak bu sentezde bulabilir. Ayrıca romanın Gazali'nin manevi değerlerin üstünlüğünü dile getiren sözleriyle bitmesi bu tezi doğrulamaktadır” (Tosun ve Koç, 2012, 63). Romanda sık sık Doğu medeniyetinin temsilcilerinden olan Gazali vurgusu bu durumun ispatlarından biridir. “ Faiz Bey Şark edebiyatı, tasavvufi edebiyat ve musiki ile ilgilidir ve biraz da ney çaldığı (üflediği) görülür. Faiz Bey aynı zamanda kitap okumayı çok seven özellikle Mesnevi'yi ve Gazali'yi sıkça okuyan ilim sahibi ve kültürlü biridir. Romanda Doğu medeniyetini ve bu medeniyetin değerlerini temsil eder (Karadeniz, 2015, 66).

4. Fatih-Harbiye Romanında Oryantalizm ve Oksidentalizm

Oryantalizm Şark ile uğraşan toplu müessesedir; yani Şark hakkında hükümlerde bulunur, Şark hakkındaki kanaatleri onayından geçirir, Şark'ı tasvir eder, tedris eder, iskân eder, yönetir; kısacası “Doğu'ya hâkim olmak, onu yeniden kurmak ve onun amiri olmak için” Batı'nın bulduğu bir yoldur (Said, 1982, 5).Batı'nın bulduğu bu yolda sistematik olarak bu konuları çalışanlara ise Oryantalist denilmektedir. Doğunun zenginliklerini keşfetme esnasında gördüklerini, duyduklarını anlama çabasına girip bu zenginlikleri kendi ülkelerine entegre edip daha sonra ilk keşfedicileri olarak kendilerini görmeleri tam Oryantalizm tanımına uyum sağlamaktadır.

“Oryantalizm, Batı'nın Doğu hakkında merak ettiği ve kendisi için birer gizem kaynağı olan unsurları, yani başka bir ifade ile “Doğu ihtişamı”nı keşfetme idealidir. Mesele sadece ideal boyutuyla sınırlamanın yanı sıra, maddi yani sömürge

boyutunu da hesaba katmak gerekir. Öz itibarıyla, Batı'nın Doğu'yu tanıma egzotizminin ve ideolojisinin bir sonucu ortaya çıkmış bir durumdur. Başka ifadelerle, Batı için Doğu; "egzotik varlığın mekânı", romantik mekânı", "tahakküm altına alıcı veya deneyimlerin ülkesi" olarak ifade edilmiştir" (Çaycı, 2015, 18-19). Bu ideallerini gerçekleştirmeye konusundaki çabalarının sonuç verdiği azımsanmayacak kadar kuvvetli. Romanımızın başkahramanı Neriman'ın Batı'yı ve Doğu'yu algılama ve zihninde konumlandırma biçiminin de Oryantalizm ve Oksidentalizm koktuğunu söyleyebiliriz.

Peyami Safa'nın kaleme aldığı Fatih-Harbiye romanında işlediği tema ve bu temanın etrafında şekillenen Doğu-Batı ayrımını çok rahat bir şekilde görmekteyiz. Başkahraman Neriman üzerinden dönen romanda her kahramanın bir temsiliyeti olduğu aşikârdır. Peyami Safa'nın Batıya karşı düşüncelerinde, Doğu kültürünü korumak şartıyla Batı ilminden faydalanmaya karşı düşünceleri olumlu yöndedir. Romanda dile getirilen rahatsızlık Batı kültürüne karşı benzeşme çabasındaki ısrardan kaynaklanmaktadır. Peyami Safa'nın düşüncelerini destekleyen bir söyleme başvuracak olursak: "Thierry Hentsch'in belirttiği gibi Doğu ile Batı arasındaki karşıtlığın tarihini ne kadar geriye götürürsek götürelim, "bu karşıtlığın iki kutbu aynı yaşta değildir"(Hentsch, 1996, 18). Başka bir deyişle, toplumlar birbirleriyle aynı anda ve aynı koşullarda medeniyete geçebilmiş değillerdir. Bu iki kutbun medeniyete ilk önce geçmeyi başaranı Doğu oldu. Batı dünyası daha medeniyete ilk adımını attığı andan itibaren, gelişiminin her safhasında Doğu ile ilişki içerisinde olmak mecburiyetinde kalmıştır. Doğu'nun zenginliğine ve kültürel mirasına duyduğu ihtiyaç, tarih boyunca sürmüştür (Bulut, 2016, 15)..Hal böyle olunca Doğu kültürünü değerli gören ve koruma çabasında olan Peyami Safa'nın gösterdiği çaba anlam kazanmaktadır. Romana dönecek olursak oradaki çatışmadan ve oryantalist söylemlere örnek verilecektir.

"Öf... Bu elimdeki ud da sinirime dokunuyor, kıracağım geliyor. Şunu Şamlı'ya bırakalım. Bunu benim elime nereden musallat ettiler? Evdeki hey hey yetişmiyormuş gibi üstelik bir de Darülelhan! Şu alaturka musikiyi kaldıracaklar mı ne yapacaklar? Yapsalar da ben de kurtulsam. Hep ailenin tesiri. Babam şark terbiyesi almış. Ney çalar, akrabam öyle... Fakat artık sinirime dokunuyor, bir kere şu musibetin biçimine bak, hele bu torbası? Yirmi gündür elime almıyorum, bugün mecbur oldum. Bırakacağım musibeti... Darülelhan'dan da çıkacağım yahut alafrağa kısmına gireceğim. Zaten bizim kısmı lağvedeceklermiş" (Safa, 2019, 27).

Başkahraman Neriman'ın Doğu kültürünü temsil eden müzik aleti ud'a karşı aşağılayıcı bakış açısı içeren bu pasajda tam da oryantalist bir söylem görülmektedir. Doğu kültürüne ait olan ud utanma sebebi olarak sunulmaktadır. Batı müziğine hayranlık besleme oradaki müzik aletlerine karşı estetik bir algı söz konusudur. Peyami Safa'nın anlatmaya çalıştığı durum doğulu olma halinin getirdiği rahatsızlığın dışavurumu ve öteki tarafı alafrağa müziği isteme halidir. Neriman'ın doğulu kadını temsil etme aşamasında sahip olduğu kimliğe karşı geliştirdiği isyankâr dolu söylemleri tek bir alanda sınırlı kalmıyor çünkü yeni olana karşı arzusunun kabul ettirme ve hoş gördürme çabası içindedir.

"Allah razı olsun. Kendimden nefret ediyorum. Oturduğum mahalle, oturduğum ev, konuştuğum adamlar çoğu sinirime dokunuyor. O Fatih meydanının önünden geçerken meydan kahvelerinde bir sürü işsiz güçsüz, softa makulesi adamlar oturuyorlar. Biraz temizce giyindin mi insanın arkasından fena fena bakıyorlar, kim bilir neler söylemiyorlar, insan yolda bile rahat yürüyemiyor. Sonra o dükkânların hali nedir? Adım başı aşçı ve kahve. O Macit'in ellerine baktım, kadın eli gibi, tertemiz, incecik, tırnakların üstünde bile çalışmış. Şinasi'nin elleri gözümün önüne geldi. Tırnağının biri kırık, öbürü batık... Ne imiş Kemeçe çalarmış. Böyle elini parçalayan sazi parçalamalı. Hiç telin kenarına tırnak sürülen saz görülmüş müdür? Her işimiz acayip, nefret ediyorum" (Safa, 2019, 27-28).

Neriman'ın isyanlarından her şey, herkes nasibini alıyor. Neriman'ın bu söylemlerini self-oryantalizm kavramıyla bağdaştırsak kendi öz kültürüne karşı bir batılı edasında yaklaştığını görmekteyiz. Oturduğu semt olan Fatih'e karşı öfkeli çünkü semtteki mekânlar, eşyalar, insanlar, ona medeni olmama halini yaşatmaktadır. Modernliğin dayattığı gerçeklikten uzak göz boyayan yaşam tarzına öykünmektedir. Tüm bunları yaparken doğulu kimliğini, batılı olamamanın birinci faktörü olarak görmektedir. Batı yaşam tarzına dair ihtişam Neriman'ın tüm benliğine sızmış ve emarelerini her fırsatta dışa yansıtmaktadır. Güzellik ve estetik algısını Macit üzerinden aktarması içerikle değil görünenle ilgilendiğini göstermektedir. Kendisini ve çevresini acayip olarak nitelendirdiği nokta müzik aletlerinin kullanım şekline dolaylı kaynaklanmaktadır. Bu kültürün insanı yoran ve yıpratıcı bir tarafının olduğunu bu şekilde ifade etmektedir. İçinde bulunduğu dönemin içindeki bu iki kültür ve Neriman'ın bu durumun farkına varması kendisinin sancılı süreçler geçirmesine ve kendini ifade ediş şekline sert bir şekilde yansımıştır. İki zıtlık bir arada verilmiş bir kültür çok yükseltip diğer kültür çok yerilmiştir.

Peyami Safa'nın romanında aktardığı temada Doğu Batı çatışması kendini her diyalogda öne çıkarmaktadır. Romanı yazarı kendi zihin dünyasında oluşturduğu temada Batı sahteliklerin olduğu bir dünya ve oradan uzak durulmalı oryantalist tersine çevirdiğimizde Oksidentalizm okunmaktadır. Oksidentalizm tanımını yapıldıktan sonra pasajlardan örnekler aktarılacaktır.

"Oksidentalizm, terim olarak birçok anlama gelmektedir, ancak bu tanımların hepsi ortak bir temel düşünceye dayanmaktadır, o da, oksidentalizmin her ne kadar oryantalistin sahip olduğu donanıma sahip olmayan ve hali hazırda belirsiz veya problemlerle bir disiplin olarak görülse de, Batının yazılması, kurgulanması, yaratılması pratiği; Batı'yı kurma, temsil etme denemesi olduğudur" (Özçelik, 2015, 178).

"Oksidentalizm, Batı'nın tüm karşı saldırılarına karşı koyuş ve aşağılanma içgüdüsünün direnişi olarak yorumlanmaktadır. Başka bir ifade ile Doğu'nun kendini ifadesi veya masum bir yaklaşım tarzıyla Batı'nın Doğu'yu, Doğulular aracılığıyla tanıma/tanıtma sürecidir"(Çaycı, 2015, 43). Diğer bir tanımla ise; "Oksidentalizm, daha çok bir 'bilimsel travma' ile başa çıkmaya çalışan bir söylemdir. Bu anlamıyla da oryantalistin narsisizminden uzak, belirli düzeyde bir simgesel şiddetle de yüzleşmiş olan bir tarih sürecinin ürünüdür" (Arlı, 2014, 78).

Peyami Safa'nın romanında doğulu kimlikleriyle ön plana çıkan Şinasi ve Faiz beyin yer yer Batıyı tanımlarken sarf ettikleri cümleler tam da Oksidental bakış açısıyla dile getirilen cümlelere pasajlarda rastlanmaktadır. Bir gün Şinasi'yle bu itriyat mağazalarından birinin camekânı önünde durmuşlardı. Neriman'daki arzuları sezen Şinasi demişti ki:

-Bu camekânlar kim bilir kaç Türk kızını baştan çıkardı ve çıkaracak (Safa, 2019, 30-31). Şinasi'nin doğulu kimliğinden kaynaklı maneviyat duygusunun yüksek oluşu bu süslü camekânları sahte olmakla yeri ve burada batılı olma halinin maddiyatçılıkla da vurgusunu yapıyor. Neriman'ın batılı olma isteğinin farkında olarak gördüklerinin geçici olduğunun ve kendi kültürlerine sahip çıkması açısından küçük bir uyarıda bulunuyor. Peyami Safa'nın Şinasi ve Faiz Bey üzerinden verdiği mesajlarda Batının görüldüğü gibi olmadığını ve Doğu kültürünün maneviyat vurgusunu farklı farklı sembollerle dile getirmiştir. Bazen Ramazan ayında gerçekleşen anılara yer vererek kimi zaman Faiz beyle Şinasi'nin arasında geçen diyaloglarda Mesneviye yer vererek.

"Faiz Bey tesbih çekiyor ve kehribar tanelerine bakarak, onları her günküden daha güzel buluyormuş gibi, tebessümle birer birer çekerek seyrediyordu" (Safa, 2019, 79).

Şinasi masanın üstündeki siyah kaplı kitabı göstererek bildiği halde sordu: -Ne okuyorsunuz efendim? -Hiç oğlum, ne okurum ben? Gene Mesnevi'yi karıştırıyordum. Can sıkıntısı. Ve biraz Şark edebiyatından, biraz musikiden bahsettiler (Safa, 2019, 17).

Romandaki kahramanların temsil ettiği her bir değer Batı karşıtı olarak kullanılmış ve kendi ötekisiyle karşılaştırılmıştır. Alaturka musikinin karşısına alafranga musiki getirilerek daha sonra müzik aletlerinden ney, ud, kemence ve saz'ın ötekisi olarak keman, piyano gibi müzik aletleri konmuştur. İki kültür semboller üzerinden karşılaştırılarak iyi ve kötü yönlerine vurgular yapılmıştır.

Oryantalist söylemin vücut bulmuş hali olan Neriman'ın bir batılı edasıyla Doğulu ve Batılı olmanın profilini çizerken tam da batılı zihinlerin kuşattığı algıyı içselleştirmiş gibi betimlemelerde bulunmasını pasajda daha net bir şekilde göreceğiz

"Neriman düşündü ve bir anda şarklıların kedileri ve garplıların köpekleri niçin bu kadar sevdiğini anladı. Hıristiyan evlerinde köpek ve Müslüman evlerinde kedi bolluğu şundandı: Şarklılar kediye, garplılar köpeğe benziyorlar! Kedi yer, içer, yatar, uyur, doğurur; hayatı hep minder üstünde ve rüya içinde geçer; gözleri bazı uyanıkken bile rüya görüyormuş gibidir; lâpacı, tembel ve hayalperest mahlûk, çalışmayı hiç sevmez. Köpek diri, çevik, atılgandır. İşe yarar; birçok işlere yarar. Uyurken bile uyanıktır. En küçük sesleri bile duyar, sıçrar, bağırır" (Safa, 2019,46).

Bulut'un da ifade ettiği gibi "Batı, Doğu'ya hep cinsellikle yaklaştı ve onu hep dişi olarak tasvir etti. Doğu'yla karşılaşmasında, kendisini "gelinin tülünü kaldıracak damat" gibi hissetti. Tablolarda, gezi kitaplarında, hikâyelerde, şiirlerde büyüleyici egzotik güzellikteki Doğulu kadınlar, zengin fakat çirkin Doğulu erkeklerle birlikte eşitsizlik duygusunu uyandıracak biçimde sunuldu. Çirkin, kaba, miskin, ahlaksız ve barbar gibi tanımlarda bulunmuşlardı (Bulut, 2016, 13).

Doğu-Batı uygarlıkları kendi özelliklerini ve temellerini aralarındaki karşılıklı ilişkide ve çatışmada bulmuşlardır. "Kendi kimliklerine ve ötesinde varlıklarına yön veren temeli, uygarlıklar arası ilişkileri denetlemek istemişlerdir. Ve bu, büyük bir çekişme konusu olmuştur. Bu nedenle, yalnızca tarafları karşılıklı ilişkilerde farklılaşmaları, bu farklılaşmayı benimsemeleri ve buna göre tam bir uyum içinde olmaları söz konusu olmamıştır" (Kızılçelik, 2008, 187-188). Romanımızın başkahramanı Neriman da tam olarak bu çatışmanın merkezinde yer almış ve öz kültürünün temelinde sağlam olmasından kaynaklı girdiği doğu-batı çatışmasında sahip olduğu doğu kültürü galip gelmiştir.

5. Sonuç

Bir toplumda değişim süreçlerinin hep sancılı olduğu bir gerçektir. Osmanlı modernleşmesinin ortaya çıkışı da benzer bir sancılı dönemin göstergesi olarak tezahür etmiştir. İmparatorluk bu dönemde değişim ve dönüşümün hızlı olması adına, aydınlarını Avrupa'ya göndererek gelişmiş batılı ülkelerin hangi süreçlerden geçtiğini görmek istemiştir. Edebiyat, sanat ve beşeri bilimlerden birçok isim Fransa, Belçika, İsviçre gibi çeşitli ülkelere gönderilmiştir. Ancak batıda uzun tarihsel dönemlere dayalı olan modernleşme süreci, Osmanlıda ise aydınların ve devletin eliyle olacak olması bir çelişkidir. Bu çelişkiye rağmen Batıya giden aydınlar Osmanlı'nın batılılaşması/ modernleşmesi adına birçok değişime imza atmıştır. Siyasette, sanatta, devlet bürokrasisinde, edebiyatta yenilikler peşi sıra kendini gösteriyor ancak birçok değişiklik Osmanlı toplum yapısıyla örtüşmediği için indirgemeci bir düzlemde kalmıştır. Osmanlı modernleşmesi özü itibarıyla bir değişimi dönüşümü amaçlasa da iyi niyetli bir çaba gibi görünse de kendine yabancılaşmış aydınların projesi olarak da tarihte yer alacaktır.

İmparatorluğun yıkılması ile yeni Cumhuriyetin kurulmasıyla değişim süreci çok daha net, keskin hatlı bir yol haritası takip etmiştir. Türk modernleşmesi kendi selefi olan Osmanlı modernleşmesinden bağımsız ilerlememiş, fakat eksikliklerin farkına varıp modernleşmenin tüm yönüyle olması gerektiğini düşünerek adımlar atmıştır. Yazılan eserler genelde; batı ve doğu çatışması üzerine olmuş, yazım sürecinde hakim paradigma; ileri batı ile geri doğu ikilemi üzerinde durulmuştur.

Dönemin edebiyat eserlerinde İstanbul önemli bir figür olarak karşımıza çıkar. Bunun en önemli sebebi; İstanbul'un batılı bir şehir olması, Osmanlı imparatorluğunun başkenti olması ve Cumhuriyet şehri olması gibi üç farklı temayı bünyesinde barındırmasıyla ilgilidir. Erken Cumhuriyet eserlerinde şehir hep başrolde olmuştur. Bu özelliklerinden dolayı eserlerde gördüğümüz çatışma alanları için İstanbul, bir laboratuvar görevi üstlenmiştir.

Peyami Safa'nın Fatih Harbiye'si de isimden de anlaşıldığı gibi İstanbul'da geçmektedir. Roman edebiyat çevresinin sıklıkla başvurduğu Doğu – Batı karşıtlığının ele alındığı önemli örneklerden biridir. Safa; Batıyı "hem bir kıta hem de bir kafa" olarak görmüştür. Avrupa'yı bir kıta içinde doğan, süreç içerisinde sınırlarını aşan ve medeniyet tarihine bağlı bir mahiyet olarak görerek durumu romanlarındaki karakterlerde yansıtmıştır. Fatih Harbiye romanında Safa Batılılaşma olgusunu roman karakterleri üzerinden sorgulama yoluna girerek Doğu ve Batı ilişkisini düşünmemizi sağlar. Bu eser Türk modernleşmesinin gündelik hayattaki yansımalarını roman karakterleri üzerinden ortaya koymaktadır. Eserin modernleşme/batılılaşmanın sancılarını okuyucuya ulaştırması büyük öneme sahiptir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında değişimin dönüşümün küçük hikâyeler üzerinden aktarılması eserin üstlendiği en büyük vazifelerden biridir.

Safa romanda tüm karakterlerini bu ikili yapı üzerinden değerlendirerek Cumhuriyetin ilk yıllarında görülen Batı ve Doğu algısının çarpık sonuçlarını işler. Batının ve Doğunun pür iyi ya da kötü olarak değerlendirilemeyeceğini romanda bizlere sunar. Safa eserde geçen karakterleri üzerinden erken Cumhuriyet dönemi Batılılaşma algısını okuyuculara anlatmaktadır.

Kaynaklar

- Arlı, A. (2014). *Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, İstanbul: Küre Yayınları
- Aydın, E. (2018). Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimlerinin Görev ve Öncelikleri. Köksal Alver (Edt), *Edebiyat Sosyolojisi* (s.209-221). İstanbul: İz Yayıncılık
- Bulut, Y. (2016). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*. İstanbul: Küre Yayınları
- Çaycı, A. (2015). *Oryantalizm Oksidentalizm ve Sanat*, İstanbul: İnsan Yayınları
- Erbaş, D.H. (1999). Gelişme Yazını. Doğu-Batı Dergisi, Sayı:8, 9-24.
- Erol, M. (2014). Karşılaştırmaların En Uzununu: Medeniyet Bağlamında Osmanlı-Batı Karşılaşması. *Hece Dergisi Batı Medeniyeti Özel Sayısı*, 28 (1). 402-411
- Escarpit, R. (2018). Edebiyat Sosyolojisi. Köksal Alver (Edt), *Edebiyat Sosyolojisi* (s. 77-96). İstanbul: İz Yayıncılık
- Eyan, B. (2021). Peyami Safa'nın Fatih Harbiye Romanında Doğu-Batı İkilemiyle Şekillenen Mekân Çatışması ve Toplumsal Kümelenme . *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* , (4) , 188-198
- Gerçik, İ. Z. (2019). Türk Modernleşmesi: Düşmanına Âşık Olmak . *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 16 (57) , 151-171.
- Karadeniz, H. (2015). Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye Romanında Yapı ve İzlek . *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (22) , 55-75 .
- Karataş, C. (2021). Fatih-Harbiye: Doğu-Batı Çıkmazında Bir Eve Dönüş Romanı. *Peyami Safa-60. Yıl Hatırası*, 261.
- Kızılcıkelik, S. (2008). *Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışı*, Ankara: Anı Yayıncılık
- Kızmaz, Z. (2010). Fatih-Harbiye Romanında Toplumsal Değişme ve Kimlik Arayışı. *E-Journal of New World Sciences Academy Humanities*. 5(4), 552-570
- Kudret, C. (2016). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul: Kapı Yayınları
- Özçelik, T. G. (2015). Doğu ve Batı Dikotomisinin Yarattığı Gerçeklik: Oryantalizm - Oksidentalizm, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol: 6, Issue: 19, p. (168-193)
- Safa, P. (2019). *Fatih-Harbiye*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Sağlık, Ş. (2019). Popüler Romanlar ve Edebiyat Sosyolojisi. *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri* (s. 251-284). İstanbul: İz Yayıncılık
- Said, E. W. (1982). *Oryantalizm:(doğubilim); sömürgeciliğin keşif kolu*. Pınar Yayınları.
- Söğütlü, İ. (2008). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Modernleşme: Kırılmalar ve Süreklilikler. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 5(18), 33-54.
- Şahin, V. (2010). Peyami Safa'nın "Fatih-Harbiye" Adlı Romanında Simgesel Değerler. *Bilig Dergisi*, s(55), 147-164
- Thierry, H. E. N. T. C. H. (1996). Hayali Doğu-Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı. *Çev: Aysel Bora, İstanbul: Metis Yayınevi*.
- Tosun, İ., & Koç, A. (2012). Fatih Harbiye Romanına Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Bakış. *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(1), 39-77
- Ulutaş, E. (2016). Sosyoloji ve Edebiyat Kavşağında Peyami Safa Romanları. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 251-270
- Yetiş, K. (2013). *Dönemler, Problemler, Şahsiyetler Aynasında Türk Edebiyatı*, İstanbul: Kitabevi

Yazar Bilgileri
Author(s)

Gülşen Çankal
Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü, Doktorant.
ORCID: 0000-0002-4404-0384

Öz

Kabir ziyaretleri, tarihsel olarak pek çok din ve toplumda köklü bir gelenek olarak varlığını sürdüren dini bir ritüeldir. Bu ritüel, ölümlerin mezarlarını ziyaret etmek amacıyla gerçekleştirilir ve insanlar arasında manevi bağın ifadesi olarak kabul edilir. Ancak, teknolojik ilerlemelerin ve dijital iletişim platformlarının yükselmesiyle bu gelenek de değişime uğramaktadır. Günümüzde sosyal medya platformlarının popülerliği arttıkça, kabir ziyaretleri de sanal dünyada yeni bir boyut kazanmaktadır. Bu çalışma, ölmüş kişilerin hayattayken kullandıkları sosyal medya profillerinin ölüm sonrası nasıl ziyaret edildiğini incelemektedir. Instagram gibi bir internet tabanlı sosyal medya platformunu gözlemlenerek ve katılımcılarla etkileşimde bulunarak ölmüş kişilerin profillerini ziyaret eden ve yorumda bulunan sosyal medya kullanıcıları incelenmiştir. Kullanıcılar, ölümden sonraki anma ve hatırlama pratiğinin nasıl dijitalleştiği ve değiştiği konusunda önemli bir perspektif sunmaktadır. Çalışma sonuçlarına göre, modern toplumlarda ölümün genellikle göz ardı edildiği veya unutulmaya çalışıldığı bir gerçeklik olarak kabul edilmektedir. Sosyal medya profilleri üzerinden yapılan ziyaretler ve yorumlar, ölümleri hatırlama ve onlara olan bağlılığı ifade etme biçimi olarak kabul edilmektedir.

Abstract

Visiting graves, historically, has been a deeply rooted religious ritual in many religions and societies. This ritual is conducted to visit the graves of the deceased and is considered an expression of spiritual connection among people. However, with the advancement of technology and the rise of digital communication platforms, this tradition is undergoing a transformation. In today's world, as the popularity of social media platforms continues to grow, grave visits are also taking on a new dimension in the virtual realm. This study examines how the social media profiles of deceased individuals, which were used during their lifetime, are visited and interacted with after their death. The research was observing internet-based social media platforms such as Instagram and studying social media users who visit and comment on the profiles of deceased individuals. These users provide a significant perspective on how the practice of commemorating and remembering the deceased has become digitalized and evolved. According to the study's findings, in modern societies, death is often acknowledged as a reality that is either overlooked or attempted to be forgotten. Visiting social media profiles and leaving comments are regarded as a way to remember the deceased and express one's attachment to them.

Makale Tarihleri
History of Article

Geliş Tarihi /Received
31.08.2023

Kabul Tarihi/Accepted
23.10.2023

Anahtar Kelimeler / Keywords

Grave Visits / Kabir Ziyareti
Social Media / Sosyal Medya
Death / Ölüm
Postmodern Death / Postmodern Ölüm

Makale beyanı

Çalışma, özgün bir makaledir.

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Çankal, G. (2023). Cultural Aspects of Technological Grave Visits: A Sociological Assessment. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 2(2), pp. 69-79.

DOI

<https://doi.org/10.58632/olgusos.1353466>

1. Introduction

Grave visits, a phenomenon witnessed across nearly all societies and cultures, entail spatially visiting the graves of deceased individuals and incorporate diverse variations from community to community, and culture to culture. The manner and form of these visits are contingent upon how societies ascribe meaning to death. The predominance of a religious thought framework, in approaching objects, events, or phenomena, is more pronounced in pre-modern societies. The Enlightenment era marks a significant period when this conceptual framework, which once derived meaning primarily from religion, underwent profound shifts. Enlightenment rationality introduced science over religion, and natural laws over divine command, bolstering the role of science in people's understanding of reality. This shift led to a transition from attributing death to divine will to framing it as a consequence of medical limitations, both in the pre-modern and post-modern eras. Efforts in conquering death through scientific advancements or medical breakthroughs sought to diminish the concept of death by dismantling it, despite modernity's inability to fully overcome it. With humanity's struggle against death being relatively subdued, modernity portrayed death as an adversary, consequently leading to a decline in various practices revolving around death. However, technological advancements and the advent of digital communication platforms have introduced distinctive changes to the concept of death and grave visits in comparison to previous eras. It is believed that these changes have brought forth a different form of transformation, shaping the ways death is perceived and addressed in contemporary times.

With the influence of technology, individuals have progressively engaged in interactions between physical spaces and the virtual realm. This shift has also affected the practice of grave visits. Notably, the existence of individuals on various digital platforms, even after their passing, has altered the traditional form and content of grave visits. Leaving behind personal profiles on digital platforms following death has transformed the shape and content of traditional grave visits. The emergence of a techno-culture, where individuals leave commemorative messages, participate in virtual memorial events, or visit memorial profiles on digital platforms, signifies the digitalization of rituals and the growing role of the internet in this domain. Platforms like Facebook offer options for individuals to designate a digital executor for their accounts after their passing, influencing the posthumous use of these accounts. However, such options are not yet available for all platforms. Nevertheless, accounts left without a designated digital executor continue to attract visitors in the digital realm. These accounts, unattended in the digital sphere, host visitors in some capacity. These visits, often occurring on death anniversaries, birthdays, or according to specific professional groups, have given rise to a new form of commemorative culture. This study is centered on Instagram, aiming to address how profiles utilized by individuals during their lifetimes are visited after their passing – a key research issue. The study reveals that these profiles indeed receive visitors in a manner akin to grave visits, indicating the accounts serve as a form of digital grave visitation. In this context, the objective of the study is to comprehend how digital communication platforms, characteristic of contemporary postmodern societies, carry out this function and in what manner.

2. Grave Visits in Islam

In the context of Islam, grave visits hold significant importance as they convey to humanity the transient nature of this world and the notion that the true life begins after death. In Islamic belief, the true life is the life after death, while the life experienced in this world is viewed as a journey leading to the ultimate existence. This journey simultaneously serves as a unique test for individuals. The worldly life is depicted as not only transient and deceptive but also a life of amusement and diversion (Quran: Surah Al-Ankabut, 64; Surah Al-An'am, 32; Surah Muhammad, 36; Surah Al-Hadid, 20). In Islam, it is emphasized not to become engrossed in the flow of this transient and deceptive life, to recognize that it is a test, and to act accordingly. Death is a constant reminder of this concept. In this regard, Islam's emphasis on death and the afterlife exerts an impact on both individual and collective identities within society. The emphasis on death and the afterlife serves to liberate individuals and societies from fixation on worldly objectives and directs them towards a pursuit of deeper and more meaningful life purposes. Simultaneously, Islam's frequent reminders of death shape societal behaviors and moral values. Behaviors that aim to maintain a balance between the worldly life and the hereafter mold ethical choices and promote living in harmony with ethical values. In this context, grave visits manifest as a significant ritual that concretely enacts and reminds society of Islam's emphasis on death and the afterlife. As indicated in the saying "Let whoever wishes to visit the graves do so, for verily, visiting the graves reminds one of the Hereafter" (Nevevi, 2012: 252), grave visits serve as a reminder of the concept of death within Islamic teachings. Grave visits engrave the reality of death into individuals' minds while simultaneously conveying the message to the entire society that this world is temporary, and the afterlife holds paramount importance.

Death, as the inception of the afterlife, entails visiting the place that leads to this realm. Such visits are organized in accordance with specific ritual codes, symbolizing a consistent continuity. In Islamic tradition, grave visits predominantly occur at specific days and times with a regular cadence. For a Muslim, the graves are often the first places visited on days like Arafah or during festive occasions. These visits are motivated by respect and reverence, and during grave visits, silence, solemnity, and respectful demeanor signify expressions of respect and reverence. Since grave visits are a religious ritual, women engaging in these visits are expected to observe specific modesty practices in their attire. Particularly at shrine entrances, boxes containing scarves and shawls are provided for women who are not covered. This practice aligns with women's commitment to their religious identity and adhering to societal norms. Furthermore, certain bodily practices, such as laughing, giggling, lighting candles, spinning around the grave, or stepping on the grave,

are deemed inappropriate as they contradict the sanctity of the grave. Ultimately, expected behaviors during grave visits are often shaped by religious beliefs, traditions, societal norms, and values.

3. Symbolically Laden Rituals

Graveside rituals are deeply meaningful rituals performed after death, encompassing religious, social and cultural dimensions. These rituals emphasize the ongoing cycle of life, strengthen social bonds after death and highlight the intertwined threads of meaning. Death and the processes developed around death, which are of interest to sociology, are considered to be the best narrators of solidarity, struggle, conflict, the social, change and dynamics. For this reason, the phenomenon of death, which each discipline makes sense of or explains from its own framework, is also intensely discussed within the social sciences. What sociology has discovered about death is that it reinforces and reflects the nature of social phenomena (Prior, 1989: 7). Emile Durkheim (2005), one of the first to address the phenomenon of death within the sociological tradition, examines how post-mortem rituals re-establish solidarity and integration within a social group. From the sociological perspective presented by Durkheim (2005), post-mortem rituals serve to increase social cohesion within a community and promote integration among its members. Graveside rituals bring community members together, giving them the opportunity to share a common purpose and strengthen emotional bonds. These rituals strengthen social cohesion by facilitating individuals to unite around shared values and beliefs. As a result, social bonds are strengthened, social relations deepen and a sense of solidarity increases among community members. However, when other processes such as death, euthanasia, abortion or capital punishment come into play, this time, contrary to social cohesion, it is a problem that leads to the breakdown of the structure. According to Weber (2000), the mindset of the modern era, which emphasizes continuous development, has created a disenchanting world in which people now approach death as a meaningless event. While Weber refers to secularization in the production of meaning, Berger and Luckmann (2016) point to multiple meaning stocks. According to Berger and Luckmann, the proliferation of common stocks of knowledge that mediate between the individual and society and determine how to think leads modern man to a crisis of meaning. For Berger, this is a problem in daily life in relation to situations such as pain, evil or death that disrupt human life and threaten the established order, but this problem needs metaphysical as well as physical explanations. At this point, theology comes into play and theodicy, as an attempt to justify or defend God, becomes visible as a mode of explanation and signification (Berger, 2005). Theodicy, as Berger points out, is associated with people's thinking about the cause of death and the idea that death serves a specific purpose with the belief in the afterlife, especially in cases such as dying in severe pain or death occurring before reaching adulthood. For this reason, belief, and therefore religion, has a social function. Contrary to the Marxist approach, religion, rather than being an opiate, functions as a compensatory mechanism and provides people with spiritual strength, especially to cope with difficult situations. The institution of religion, which in ancient times was a powerful mechanism of meaning production between the individual and society, has lost this effect in the modern period. Berger and Luckmann, without going into the secularization debate, refer to the institutions that modern times have constructed for the production of meaning, and argue that recent institutions have led people to a crisis of meaning.

71

Beyond being an individual and instantaneous event, death encompasses a cultural memory that carries the accumulation and diversity of centuries (Sağır: 2013). In this context, grave visits help traditional societies transfer their cultural values and beliefs to future generations. They reveal hidden cultural patterns embedded in the fabric of society. As a result, post-mortem rituals contain important information about a community's identity, history and values. Through rituals, the historical background, beliefs, values and teachings of a group are passed on to younger generations, enabling them to connect with the social identity of the past and paving the way for future generations to connect with their collective heritage.

According to Bauman (2000), in past societies, death was seen as a natural part of human life and made its presence felt in all areas. Death had a domesticated nature and domestication here means emphasizing the internalization of death within society. In other words, death was deeply integrated into the way of life of individuals and communities. According to Ariès (1991), death has a more acceptable nature in the traditional period. This is because, according to Ariès, people in the traditional period were not in an active struggle with death like people in the modern period, and they also did not have the idea that they could push back the boundaries of death or direct its course. In the traditional period, as in other periods, people were engaged in a struggle against death. In the traditional period, spiritual beings were believed to be the source of death, and therefore one had to somehow prepare to defeat dead spiritual beings. The idea of defeating spiritual beings involved burying the soul of the deceased, along with all the possessions he or she had in the living world. Archaeological evidence shows that graves were filled with all the tools and foodstuffs that the dead would need in the afterlife. This could be taken as an indication that the dead believed that they would lead a life in the afterlife that was similar to their life in this world. However, the real reason may have stemmed from the idea that the dead should have everything they would need in order to eliminate the possibility of their return (Kellehear, 2012: 71).

The strategy for immortality was religion. Religion promotes belief in an afterlife and thus instills hope for a life beyond this world. The quest for immortality among humans was shaped by religious beliefs and rituals. As a result, for pre-modern societies, death is not only an individual event, but also a social and religious experience. In these societies, death meant a transition and transformation, and the belief in an afterlife perceived death not as an end but as a stage of separation from the physical world. This belief reinforces the idea that death represents a spiritual continuation rather

than a feared end. In pre-modern societies, not all deaths were considered untimely. There was no specific age associated with death, and children or young people witnessed many more deaths than is common in modern societies. The processes before and after death were under the control of individuals, unlike in modern societies where institutions play a greater role. In traditional societies, processes such as death and funerals were typically governed by social norms and religious rituals. Individuals honored the deceased in accordance with accepted norms, while at the same time contributing to the maintenance of social bonds and order. From this perspective, the differences between the perception and management of death in modern societies and the approaches of traditional societies become apparent. Modern societies tend to approach death as a more biological phenomenon due to medical advances and scientific understanding. In contrast, traditional societies tend to view death as a social, religious and spiritual experience.

In pre-modern societies, the moment of death was often managed by family and close relatives, not by institutional figures or professionals. This underlines the perception of death as a more personal and human-centered experience. The deceased is protected, honored and provided with moral support by loved ones. This approach undoubtedly contributes to the management of death in line with the religious and moral values of the community. Similarly, the burial process, again under the control of the deceased's family, reflects social ties and family structure. Loved ones guide the final journey of the deceased and do so in accordance with social rituals.

In pre-modern societies, the intertwined nature of life and death situates traditional burial practices within the fabric of daily life. The placement of graves near houses or along roads commonly used in communities indicates that death is at the center of social existence. The proximity of graves to homes or allowing passersby to pray reflects the intention of constant remembrance and the revitalization of social ties. Encouraging visits to graves ensures that death remains in the collective memory and daily life of the community. These rituals serve the purpose of keeping alive the memory of the deceased, honoring them with respect and preserving spiritual ties. Commitment to the community's past and values is also expressed through visits to cemeteries. From a spatial perspective, the location of graves near houses or roads reflects a cultural understanding of death as intertwined with daily life. This perspective contrasts with modern societies where death often takes place in hospitals or care facilities, leading to a weaker connection between life and death.

4. Grave Visitation in Modern Societies

While in pre-modern societies the phenomenon of death was integrated into the fabric of life, in modern times death has been positioned outside the normal process. In modern societies, the perception of death as a natural process has shifted towards the perception of death as a disease that requires intervention and has led to important scientific efforts to postpone death, especially in the field of health. The Enlightenment Period, which began with the English Revolution and ended with the French Revolution of 1789, emphasized the supremacy of reason by placing concepts such as reason, the individual and progress at its center and promised to produce solutions to the problems that arose. Built on positivist foundations, Enlightenment thought focused on the liberated mind of the individual by separating the knowledge of truth from religious thought. The acceptance of reason as the only competent authority carried with it the promise of salvation from the deadly threats faced by humankind through science and technology. This was particularly successful in the case of epidemics and infectious diseases, and science acquired a mythological dimension and a unique methodology (Allan, 2020: 50). With advances in science and technology, increased focus on genetic engineering, and advances in medicine, serious debates on death and immortality have emerged (Şahin, 2016: 267). As a result, the tendency to perceive death as a phenomenon that needs to be prevented or postponed has gradually increased.

The quest to delay or redefine death sparked a discourse that evaluated death from a technological and scientific perspective. Thus, 17th century medical technology experienced significant advances in assessing both the timing of death and the effectiveness of treatment processes. In particular, instead of the previous understanding of death as a phenomenon determined by a divine power, it was thought to be a process under human control. As a result, new approaches to acceptable and unacceptable understandings of death have emerged. Death, which did not belong to any age group before, was considered as a phenomenon specific to older age groups in this age and the foundations of an understanding accepted as 'natural death' were laid. As Ivan Illich emphasized, 'natural death' reflected an expectation for the end of life at an advanced age, in good health and under medical supervision (Illich, 2004: 107). Modern medical services supported efforts to postpone death and led to the abstraction and exclusion of the previously concrete concept of death (Sağır, 2012: 905). As a result, death has become much less visible in modern societies compared to the past, prompting individuals to exhibit avoidance behaviors even before the encounter (Burcu & Akalın, 2008: 45).

Despite all these developments, modern science has not defeated death; on the contrary, it has used all its resources to delay its realization. Various sectors shaped around social institutions, nutrition, healthy living, media and consumer behavior constitute the strategies adopted by the modern age to deal with death (Bauman, 2000). The individual of the modern age is aware of death and makes significant efforts to maintain a healthy life in order to delay death. Therefore, death in the modern age is perceived as a consequence of individual irresponsibility, not as a result of a natural process. No one dies of natural causes; death has fragmented causes. As death is pushed out of the sphere of life in modern societies, control over the dying process has shifted from individuals to institutions. For many, the place where a terminally ill patient awaits death is no longer in their own homes but in institutions. When facing death, family members or loved ones are often replaced by institutional figures (Durmuşoğlu & Ataman, 2018: 132). These institutions

are undoubtedly the hospitals, which were used for treatment in the early modern period, have now become the preferred places to die (Aries, 1991). In the modern period, individuals began to experience death in hospital rooms, whereas in the traditional period they met death at home. As Norbert Elias (2023: 21) argues, as societies progress, natural events such as death and dying are handled and organized from a social perspective. Generally, the elderly are aware of the approach of death and gradually isolate themselves from others as they move step by step towards the end of life.

Similarly, burials are also predominantly undertaken by institutions in modern times. Moreover, children and young people are largely excluded from this process. With phrases such as "so that they are not affected by death" or "so that they do not remember it in this way", the introduction of children and young people to the concept of death is postponed as much as possible. Modern society's obsession with keeping death away from the mind has not only transformed how the graves of deceased individuals should be visited, but has also postponed the introduction of children and young people to this concept. Despite this change, the spatial aspect of cemetery visits has not changed significantly in modern times. As in the pre-modern period, visits to cemeteries in the modern period also involve spatial experiences. However, cemeteries located near houses, in gardens or on roadsides, which were prominent in the pre-modern period, have lost their visibility. As cities grow, people no longer have enough time to visit cemeteries located in the central areas of the city. In cemeteries that are open to visitors at certain times, modern individuals wait for important days and hours to visit the graves.

5. Grave Visitation in Postmodern Societies

As we transition into postmodern societies, the framework regarding death, which was relevant in the modern era, starts to lose its validity. In the modern period, medical advancements and scientific progress led to the perception of death as a controllable phenomenon. However, in the postmodern era characterized by science, technology, and cultural diversity, death is recognized as a more intricate matter that cannot be addressed through a single approach. In postmodern societies, death is primarily seen as an individual experience, and during this period, the meaning and significance of death can vary based on personal beliefs, cultural differences, and individual experiences. As a result, individuals can interpret death in diverse ways.

The transition from the modern era to the postmodern era has been significantly influenced by mass media, leading to the emergence of new cultural patterns related to death. Social media platforms have transformed into tools not only for announcing the loss of individuals but also for commemorating and showing respect to them. They have facilitated the sharing of messages and posts on special occasions like birthdays and death anniversaries. Social media platforms are now used to share the works of deceased celebrities, artists, or writers, thereby preserving a kind of legacy. In cases of people losing their loved ones, supportive messages are sent through social media, digitally transferring solidarity. In this context, communication tools have transcended being mere instruments and have come to shape the thought patterns, cultural values, and social interactions of society. In this light, the sharing culture, which is one of the most fundamental examples of the impact of communication tools on human experience, is undergoing a similar transformation due to the influence of digital communication tools. The culture of sharing that fosters solidarity and interaction among communities continues to exist in the digital world. Traditional verbal sharing within communities has been replaced by visual and written materials in the digital realm. People now use social media platforms to share news of a loved one's passing or to commemorate them. Photos, memories, and written expressions are employed on digital platforms to convey emotional sentiments related to death. These shared contents serve both as a personal form of remembrance and as a means of creating a sense of solidarity and understanding among digital communities. This transformation can be seen as an adaptation of the sharing culture to the digital world. However, this shift also raises thought-provoking questions about how the diminishing physical contact and the digitization of communication methods are affecting emotional expressions and meanings.

In the postmodern era, death has become an integral part of everyday life, constantly visible and remembered every moment. According to Bauman (2000), postmodernity brings death, which was pushed into the background during the modern era, to the forefront, and daily life takes on a continuous rehearsal of death. What is rehearsed every day is transience. The things that embellish people's dreams have a lifespan only until encountering something better. Each new thing is not related to the obsolescence of the old, but to its disposability. Therefore, in postmodern societies, nothing maintains its presence for a long time. Everything is fleeting. The transience of everything has also turned death into a transient aspect within life. The immortality that modernity aspired to and put all its effort into achieving has been shattered in the realm of postmodernism (Bauman 2000).

Baudrillard's criticisms of the postmodern culture, where media simulations replace reality, seem applicable when adapted to the context of grave visits. According to Baudrillard (Baudrillard, 1998), the postmodern era is a simulation age governed by models, codes, information, and indicators managed by cybernetics. In these societies, the distinction between model and reality becomes vague. In hyperreality, models replace reality. As hyperreality progresses, simulations begin to construct reality itself. In this phase, simulation models become even more real than actual institutions, and distinguishing between simulation and reality not only becomes increasingly challenging but also blurs the boundary between simulation and reality, with simulation becoming reality. From this perspective, in the realm of postmodernism, individuals' social media profiles continue to host visitors after their death. In this era where the

distinction between object and representation is blurred, individuals no longer unfriend deceased individuals from their social media accounts; instead, they visit these profiles independently of time, performing a form of grave visitation in a way.

6. Methods

This research is designed with a qualitative research method to understand how and in what manner grave visits occur, focusing specifically on the digital communication platform Instagram. Qualitative research involves an interpretative process aimed at recognizing previously known or unnoticed problems and realistically addressing natural phenomena related to the problem. Within the scope of this study, the phenomenological approach is employed to comprehend individuals' feelings, perspectives, and personal perceptions regarding grave visits in the digital realm. The phenomenological approach is chosen to investigate a phenomenon that is frequently encountered on specific social media platforms, familiar to individuals, yet not fully understood. Due to the non-generalizable nature of the research, the most suitable social media platform to reach the sample group had to be determined. Initially, 15 participants using Facebook were identified, and it was determined whether there were deceased individuals on their friends' lists. Subsequently, with their permission, profiles of deceased individuals on their accounts were examined. Within the scope of the examination, it was determined that Facebook primarily serves functions such as announcing news of individuals' deaths, reminding about death anniversaries or the deceased person's birthdays. Therefore, profiles on Facebook are observed to be visited a maximum of two times a year. Subsequently, on another social media platform, Instagram, individuals were asked if they had accounts of deceased individuals on their friends' lists. With their permissions, these accounts were examined. However, this approach did not create a suitable groundwork for the desired research sample. The fact that the cause of death for most individuals was natural, the limitations they placed on others accessing their profiles, and the relatively low number of followers on their profiles indicated that these accounts received visitors only in the few days after their passing. Due to these reasons, Instagram profiles were identified where the cause of death had received media coverage or they were followed by many people during their lifetime, and where there were no limitations to access their profiles. This decision was made considering their suitability for the study's sample. The Instagram profiles that served as sources for the study were those of Neslican Tay, who passed away in 2019 due to mesenchymal tumors, and Pınar Gültekin, who fell victim to a murder in 2021. Within these profiles, the comments made under the photos uploaded by Tay and Gültekin when they were alive were examined, and individuals who consistently left comments were identified. Thus, a total of 6 participants who visited the profiles of deceased individuals the most with the non-probability sampling technique contributed to this study using the purposive sampling technique. The participants were reached via Instagram and interviews were conducted using semi-structured interview techniques with their permission. The study was conducted between August and September 2021. The study was completed by analyzing the data obtained through thematic conceptualizations within the scope of the study.

7. Findings

7.1. Acquaintance After Death

Digital media serves functions such as rapidly disseminating death news and reaching wide audiences. As a result, individuals not only learn about the deaths of people they have personally known through social media but also quickly gain access to information about individuals they may not have been acquainted with. When examining the findings of the study, none of the participants had known the deceased individuals in real life, nor had they engaged in face-to-face interactions. Following the deaths, participants either became aware of the deceased individuals through media coverage of their deaths or through the process of the diseases that led to their deaths. With no restrictions to access the Instagram profiles of the deceased women, individuals accessed visual content and written posts related to them, and they continue to follow their profiles.

"I didn't know them in real life. I only know them as much as I've seen on social media." (Participant K1, Female, 17).

"I didn't actually know them, I had just seen them on Instagram's explore page. I got to know them when they were still alive, and that's when I started following them." (Participant K3, Male, 29).

The participants in the interviews became familiar with the deceased individuals through social media. The state of becoming acquainted, which previously occurred between individuals who didn't know each other, now takes the form of one person getting to know the other through images allowed by that person on social media. In this case, the state of acquaintance is not mutual between two people, but rather it is one person getting to know the other. Thus, even in situations where physical contact is absent, digital media enables individuals to acquire information about each other and establish relationships. This actually illustrates how social media has altered the ways in which people meet and communicate with each other. Particularly, the digital traces left behind by deceased individuals allow people to form a virtual connection with them and gain the impression of knowing them. The expressions of the participants reveal that people can establish genuine bonds, develop emotional connections, and create personal meanings even in the virtual world. Undoubtedly, this demonstrates how social media can influence people's life experiences in various ways.

"When she was killed, I was just curious. I wondered how she was, who she was. I searched her name, found her account, and she was a very beautiful woman. I started following her. I looked at her pictures. I still get curious and visit her profile. I read the comments to see what others are writing." (Participant K4, Female, 30).

This statement illustrates how the individual approached a deceased person through social media, how they established a connection, and how social media triggers people's sense of curiosity. It also highlights how physical appearance and the contents of the deceased person's social media account serve as tools for recognition and connection between individuals. The participant, driven by curiosity, accessed the Instagram profile of Pınar Gültekin, who had been murdered by her boyfriend, upon seeing the news. The phrase 'She was a very beautiful woman. I started following her' indicates that the participant began following her due to the woman's physical attractiveness. From the participant's perspective, the woman's beauty made her worth following, even though she was no longer alive.

"I really loved Neslican, I never thought she would be defeated, and her defeat saddened me greatly. I mean, I think if I remove her from my Instagram friends, it would be unfair, like a betrayal. If someone is there for you when you're sick, then not remembering them when they pass away would be unjust and hypocritical in my opinion. That's why every time I log into Instagram, every day, I look and see, and my last Instagram post was in 2019 related to Neslican." (Participant K3, Male, 29).

K3's participant reflects how illness and death are perceived in modern societies. K3's participant that death is seen as a defeat and an unexpected outcome is a general opinion. This situation is itself related to the characteristic structure of the modern period. The modern era accepts death as a defeat and fights against diseases. It is also seen that individuals believe that they owe a debt of gratitude to people they have never met. Those who are unaware of each other's existence in life build a sense of obligation after death. Thanks to this sense of obligation, individuals constantly visit the profiles of deceased people in order not to forget them. The participant spends a significant amount of time on the profile of Neslican Tay, who died in 2019 due to a mesenchymal tumor despite having beaten cancer three times before. The participant became aware of Neslican Tay while she was battling cancer. The participant believes that because she followed Neslican while she was alive, unfollowing her after her death would be perceived as a betrayal. The participant has spiritual feelings for someone with whom she has never communicated face-to-face. As a result of these feelings, a sense of attachment has developed and the participant constantly stays on Neslican Tay's profile in order not to forget and constantly remember during this attachment process. The concept of "loyalty" (gratitude) is not only about fulfilling a promise, but also about being loyal to friends (Sami, 2015: 1157). Therefore, it can be said that the participant who contributed to the study developed a one-sided sense of gratitude and can be considered loyal because of this feeling.

"No woman deserves to be killed in my opinion. Plus, she was a very beautiful woman, like an angel. If I don't occasionally go and look at her pictures, it feels like she'll be forgotten. I don't want her to be forgotten, so I don't unfollow. I want her memory to stay alive." (Participant K5, Female, 18).

The participant associates the beauty of Gültekin, who fell victim to murder, with beings often attributed with superior power and abilities, angels. The statement "No woman deserves to be killed. Plus, she was a very beautiful woman..." indicates that the participant believes death is not fitting for someone beautiful, and in fact, even less fitting for someone beautiful. The description of the woman as beautiful creates a curious connection between beauty and death. This suggests that the interruption of the beautiful life individuals construct for themselves in the digital realm is astonishing to the participant.

The purpose of these visits for individuals is not to conduct a digital grave visit. While the grave serves as a reminder of death, social media profiles perpetuate the idea of immortality. Rather than the notion that the deceased has died, participants emphasize the idea that they continue to exist there. Hence, the tone they use in visiting profiles is more akin to having conversations. This perspective is evident not only in the comments under the pictures on profiles but also in the conversations they have during these visits.

"I enter the profile, look at the pictures, the comments. Then I imagine her as if she's still alive, I talk to myself, I get really sad. I watch her videos every time, even on YouTube, and I comment every time." (Participant K3, Male, 29).

The participant continuously follows the pictures and videos that the deceased person uploaded while alive. The continuity of these images and videos pushes the reality of death into the background and creates an image of the person being alive. Therefore, for the participants, the deceased individuals exist somewhere. The personal pronouns used in the comments made by participants or other individuals under the pictures or videos are in the first person singular form. Examples include phrases like "I miss you, I haven't forgotten you, I love you..." as well as "Do you know what happened today?"... "I'm having such bad days... I've seen worse before, but I was too young to understand. Growing up and taking responsibility is so difficult. I have no one by my side, I've been left alone to fight..." They also discuss negative aspects of their own lives. In this context, it can be said that the remaining digital profiles after death are also used for the purpose of sharing personal feelings and thoughts.

"While scrolling through Instagram today, I got upset by the phrase "least interacted with." Even though I constantly follow her, Instagram tells me that I interact with her the least. However, I'm always having conversations with her." (Participant K2, Male, 37).

Interaction refers to the visibility of posts made on social media platforms by other users, who respond by liking or commenting, thereby exerting an influence. The participant, despite spending a significant amount of time on the social media profile of the deceased person they constantly follow, received a notification from the system stating "least interacted with," indicating minimal engagement. This lack of reciprocal interaction prompted the participant to express frustration with the situation.

7.2. Digital Rituals in Grave Visits

Participants engage in genuine grave visits during occasions such as holidays, religious observances, or Fridays. Very few individuals among them perform grave visits without having lost a close family member or someone within their social circle. Generally, the participants have not visited the graves of people they never knew. These visits are shaped by specific rituals within the boundaries defined by religion. Prior to visiting the graves, individuals perform acts such as ablution, paying particular attention to clothing and dress code, and engaging in prayer. While experiencing the physical practices of the location through these rituals during actual grave visits, the participants perform various digital rituals when visiting Instagram profiles. These digital rituals often involve commenting under the last photo the deceased person shared during their lifetime and liking all of their photos.

Participants regularly express their remembrance and commitment not to forget through comments placed under the last photo at certain intervals, or by liking comments made by others to signify their presence. Additionally, when analyzing the comments made on both profiles, it is observed that people generally use phrases like "May your place be paradise" or "May your grave be illuminated." The expression "May heaven be he place", which is frequently used during physical grave visits, turns into "May heaven be your place" in the digital world. While in the former the addressee of the wish and prayer is the divine power, in the latter the addressee is the deceased person himself/herself. This discourse, on the other hand, produces a meaning such as "May your place be in heaven, you hear and see me somewhere out there and I am telling you. In addition, the participants' physically planned visits to the graves on certain days and times are transformed into digital visits that are spaceless and timeless. In the digital world, individuals can realize these visits at any time, and grave visits can be at their fingertips at any time.

"We can't be close by, we can only look at your photos and like and comment" (Participant K1, Female, 17).

The only thing the participant can do for the deceased person is to like their photos and leave comments under their photos. In digital grave visitation, participants have no other options available to them.

"It feels like she hasn't died. It's as if she's there and can see my likes. I've liked all of her photos. Whenever I want, whenever it comes to my mind, I go in and leave comments on her pictures. It's like she knows, it feels that way." (Participant K5, Female, 18).

All participants mention that they prayed for the deceased individuals after hearing about their deaths. However, in terms of profile visits, only one participant consistently engages in praying. Other participants do not necessarily pray during their profile visits.

"I always pray during every profile visit. Because she is like an angel to me." (Participant K6, Male, 32).

7.3. The Construction of Digital Space

The transformation of a physical experience into an abstract experience through digital means blurs the emotions that a place evokes in individuals. The emotions that participants feel during a real gravesite visit are quite distinct from the emotions they experience when visiting deceased individuals' online profiles. In a genuine gravesite visit, participants feel the presence of death, whereas the emotions they experience when visiting Instagram profiles are akin to rifling through someone else's diary. The virtual space does not provide the same sense of the reality of death, causing individuals not to consider this act as an actual gravesite visit. Participants describe the following emotions when physically visiting gravesites:

"When I realized that I wouldn't be able to experience anything with them again in life, that I wouldn't be able to have a conversation with them anymore, I felt really bad. But at the same time, I felt a bit better because I'm still doing something for them, planting flowers, praying." (Participant K1, Female, 17).

"While making a visit to the grave, I think about how people hurt each other's feelings for no reason, how everyone is the same there, and no one is superior to anyone else..." (Participant K3, Male, 29).

"It's bad, you know. I mean, I haven't lost someone really close to me. Just my grandfather, grandmother. We visit their graves during holidays, but when I'm there, I don't just think about my grandparents, I think about myself, my own mother, my father (passing away), and I get sad." (Participant K5, Female, 18).

The genuine emotion that a real grave visit evokes in participants is the reality of death itself. They are aware that with death, they won't be able to do any of the things they did with the person who was once alive. Participants are conscious of death when they visit a grave. The statement from the participant signifies the inevitability of death for everyone. Therefore, when participants engage in a grave visit, their expressions indicate that they feel the reality of the concept of death. While feelings experienced during a grave visit are related to the actuality of death, these emotions tend to dissipate during digital visits. In a grave visit, participants experience the palpable reality of death, whereas in digital visits, the true essence of death is not conveyed to the individual.

"At times, it evokes the same feelings, even when I see things posted from Neslican's account, it saddens me greatly, but I try to think positively and convince myself it's just a fantasy (she didn't die). When I enter her profile, I often find comfort in the thought 'Neslican hasn't died.' Visiting her grave, on the other hand, is quite difficult. Because now I have to accept that she's there. Neslican is no longer alive, but when I visit her profile, it brings some comfort. Maybe one day she'll respond... Even if it's just wishful thinking... An endless hope... (K3, Male, 29)."

The participant expresses mixed feelings when interacting with Neslican's digital profile. Seeing posts from her account causes sadness, yet they try to find solace by imagining that it's just a fantasy, as if she hasn't passed away. The act of visiting her profile provides a degree of comfort, serving as a form of consolation. On the other hand, visiting her actual grave is challenging, as it requires accepting her physical absence. The participant holds onto the hope that maybe one day there will be a response, even if it's only a wishful thought. This ongoing hope, despite the impossibility, illustrates the enduring nature of their emotional connection with Neslican through her digital presence.

Based on the participant's expressions, it can be understood that Instagram plays a consoling role in the face of death. However, this consoling power is presented as a deceptive force. The participant finds solace in their perception that the deceased person is still alive, which is a deceptive illusion created by Instagram. The concept of death has been obscured through the digital realm. The participant mentions the difficulty of physically visiting the grave of the deceased person. This difficulty arises from the awareness that a physical visit to the grave would involve confronting the reality of death. Rather than facing this reality, they settle for the virtual world's masking of reality. Through the inadequacy of the virtual world to replace reality, the actual truth is reinterpreted and emphasized in a veiled manner (Demir, 2016: 510).

"When visiting a grave, you think about death, losing loved ones. You're silent. You feel sad, yet you're powerless. It's not the same here. You contemplate how someone dies, how they deserve their death, and that saddens you." (Participant K4, Female, 30).

The phrase "how someone dies, how they deserve their death" in the participant's statement is related to the earlier statement "very beautiful woman." The reflection of lifestyle through digital means contributes to the participants perceiving this person as someone who "doesn't deserve death" due to these statements. "This woman doesn't deserve death because she is very beautiful, because she has a beautiful life, because there are no signs of problems in her life." Digital communication platforms are where people often share their positive memories. As a result, the presented life appears to be flawless and problem-free to others, leading to the belief that death has no place within such a life.

For the participants, the significance of an actual grave visit lies in performing certain rituals at the grave site. The absence of specific rituals on digital platforms means that this experience is not equated with a physical grave visit.

"For example, when visiting Neslican, I can't do anything for her; I just look at her photos. I can't fulfill my last duty or anything because I can't do anything about it. That's why I don't think it counts as a grave visit." (Participant 1, Female, 17).

"Looking at her profile is like looking at a photo album at home, remembering... If there was an intention for a grave visit, I think other people, except for me, would probably copy and paste prayers." (Participant 2, Male, 37).

The rituals revolving around death provide ready behavioral patterns for how grave visits should be conducted and in what manner. Rituals, shaped by the structure, values, attitudes, and belief systems of the society individuals belong to, give meaning to the act of visiting a grave. In this context, it is important that the first participant indicates these rituals. The participant evaluates digital visits and grave visits within the context of rituals. The absence of rituals in the digital realm suggests that this visit cannot be labeled as a grave visit. The other participant also points to a similar situation. The actions the participant performs during profile visits consist mainly of looking at the same photos repeatedly and occasionally expressing their emotions through comments. In the statement, "If there were intentions for a grave visit,

except for me, I think others would probably paste copied prayers," the participant implies that other individuals are more likely to copy and paste written prayers rather than genuinely engaging in the act of prayer. However, upon examining the accounts of deceased individuals, comments under photos tend to focus more on expressions of love, longing, and regrets than on prayers.

8. Conclusion and Recommendations

The utilization of digital communication platforms gains significance within the context of social dynamics. Each digital communication platform catering to different age groups contributes to the differentiation of societal groups they engage with. The commemorative accounts created on Facebook following the deaths of Neslican Tay and Pınar Gültekin, as explored in this study, sustained their presence; however, these accounts did not exhibit the same level of rapid engagement as observed on Instagram. Therefore, within the scope of this study, it has been determined that the digitized world within specific social contexts (Instagram) alters perceptions within the societal realm. Instagram profiles utilized by certain individuals during their lifetime have, after their demise, concealed the reality of death and constructed their own reality within the virtual world. This constructed reality is fundamentally rooted in the showcasing of an extravagant and idealized lifestyle that individuals establish for themselves and their experiences while alive. The lifestyles constructed by these individuals have entranced others, preventing the reality of death from permeating their consciousness. Based on their lifestyles, others have deemed these individuals undeserving of death – in fact, they have not passed away; they exist somewhere.

The profiles visited every day, every second, have led to the emergence of the previously marginalized concept of death in postmodern societies, albeit in a veiled form. This obscured notion of death has given rise to a form of virtual "grave visitation" that could be termed as profile visits. These visits, occurring in the context of specific days and times, manifest as spatial experiences. However, within the contexts of digital platforms, they take on a timeless and placeless nature, perpetually unfolding.

The findings of this study shed light on the role of digital media in the dissemination of death-related news and the commemoration of deceased individuals. Participants' statements reveal that digital media enables the swift propagation of death news to broad audiences, granting individuals rapid access to both acquaintances' and unfamiliar individuals' obituaries. Additionally, the mode of acquainting oneself with deceased individuals predominantly occurs through digital media, with this familiarity originating unilaterally. Following the announcement of a death, the monitoring of deceased individuals' social media accounts facilitates access to their life experiences and digital footprints.

Participants' testimonies underscore that the process of acquainting oneself with deceased individuals fosters emotional and personal connections. Through the platforms provided by digital media, emotional bonds can be formed among people even after death, fostering a sense of tribute and sustaining memories. This phenomenon underscores that digital media supports individuals' emotional needs and commemorative rituals. Among the motivations driving participants to visit the social media profiles of deceased individuals, emotions such as curiosity, longing, respect, and the desire to ensure remembrance prominently emerge. Post-mortem digital interactions offer a novel realm for individuals to maintain their connections with those they have lost and to remember them.

However, the findings also demonstrate that digital media concurrently transforms the perception of the concept of death. The digital realm attenuates the reality of death, perpetuating the presence and memories of deceased individuals in an ongoing manner. The concreteness and permanence of death diverge from the realm of digital media. In a sense, digital media abstracts death, engendering an impression of immortality. This phenomenon offers a fresh perspective on how death takes shape within individuals' minds and emotional realms.

In conclusion, the outcomes of this investigation unequivocally illustrate how digital media has revolutionized experiences related to death and has impacted the processes of acquainting oneself with and commemorating deceased individuals. Digital media reshapes the perception of death, enabling individuals to sustain emotional connections and perpetuate memories. Nevertheless, given that the digital realm exists in a distinct dimension from physical reality, consideration must be given to how rituals that aid individuals in confronting death can find a place within digital platforms despite the abstracting effect of death. This study lays a crucial foundation for researchers who aspire to delve deeper into comprehending the effects of digital media on death and commemoration and for those aiming to pioneer novel approaches within these domains.

References

- Allan, K. (2020). Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ariès, P. (1991). Batının Ölüm Karşısında Tavrıları, (M. A. Kılıçbay, Çev.), Ankara: Gece Yayınları.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 5(2), 368-388.
- Baudrillard, J. (1998). Simülakrlar ve Simülasyon. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Bauman, Z. (2000). Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, P. L. & Luckmann T. (2016). Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi, Modern İnsanın Yönelimi, (M. D. Dereli, Çev.). 2. Baskı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Berger, P. L. (2005). Kutsal Şemsiye, (A. Coşkun, Çev.), İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Burcu, E., & Akalın, E. (2008). Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, 5(8), 28-52.
- Demir, S. T. (2016). Dijital Aşklar: Sanallık ve Gerçeklik Arasında Bedenin, Mekanın ve İletişimin Tasarımı. TRT Akademi, Dijital Medya Sayısı, 01(2).
- Durkheim, E. (2005). Dini Hayatın İlkel Biçimleri. (F. Aydın, Çev.) İstanbul: Ataç Yayınları.
- Durmuşoğlu, K., & Ataman, K. (2018). Kutsaldan Sekülere: Değişen Ölüm Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(1), 123-149.
- Efil, Ş. (2016). Düşünce Tarihinde ve Modern Tıpta Ölümsüzlük Arayışı ve Eleştirisi. Beytulhikme An International Journal of Philosophy, 6, 267.
- Elias, N., (2023) Ölmekte Olanların Yalnızlığı Üzerine, Çev. Oğuzhan Ekinci, İletişim İstanbul.
- Illch, I. (2004). "Ölüme Karşı Ölüm". Cogito, (40), 107-121, İstanbul: Yky.
- Kellehear, A. (2012). Ölümün Toplumsal Tarihi. (T. Kılınç Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Nevevi, İ. (2012). Riyazü's-Salihin. Çev.: A. F. Kocaer. Esra Yayınları.
- Prior, L. (1989). The Social Organisation of Death. London: Mac.
- Sağır, A. (2012). Toplu Merasimlerden Belediye Hizmetlerine Kurumsallaşan Ölüm Bağlamında Bir Ölüm Sosyolojisi Denemesi. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish, 7(2), 905.
- Sami, Ş. (2015). Kamus-ı Türki (Latin Harfleriyle). İstanbul: İdeal Kültür Yayınları.
- Şahin, EA. (2016). Düşünce Tarihinde ve Modern Tıpta Ölümsüzlük Arayışı ve Eleştirisi. Beytulhikme An International Journal of Philosophy, 6, 267.
- Weber, M. (2000). Sosyoloji Yazıları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınları.

**Yazar Bilgileri
Author(s)**

Esam ALAHMADI
Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji ABD
Yüksek Lisans
ORCID:000-0002-7613-0288

Öz

Yemen'deki çatışmaların patlak vermesinin üzerinden 7 yıl geçmesinin ardından, kadınlar ve genç kızlar toplumsal cinsiyete dayalı artan şiddet olaylarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu şiddet olayları, savaşın neden olduğu ekonomik zorluklar ve toplumsal değişimlerle birleşerek daha da karmaşık bir hal almıştır. Savaşın etkisiyle, kadınlar ailelerine gelir sağlamak amacıyla tehlikeli işlerde çalışmaya itilmiştir. Ancak bu süreç, kadınlara yönelik şiddetin artmasına yol açmıştır. Kadınların toplumsal rolleri değişmiş ve sorumlulukları artmıştır. Çatışma süreci, Yemen genelinde denetim noktalarının artmasına ve hareket özgürlüğünün kısıtlanmasına yol açmıştır. Bu da muhalif aktivist kadınlara yönelik şiddetin artmasına sebep olmuştur. Bu durum, kadınların koruma araçlarının azalmasına ve iyileşme çabalarının engellenmesine neden olmuştur. Bu makale, analitik bir metodoloji kullanarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti analiz etmeyi ve Yemen'deki savaşın bu şiddet üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çatışmanın kadınlar ve genç kızlar üzerindeki etkilerini anlamak, daha etkili koruma ve destek politikalarının geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Abstract

After 7 years since the outbreak of conflicts in Yemen, women and young girls are facing increasing incidents of gender-based violence. These acts of violence have become more complex due to the economic hardships and societal changes caused by the war. As a result of the conflict, women have been pushed into hazardous jobs to provide for their families. However, this process has led to an increase in violence against women. Women's societal roles have shifted, and their responsibilities have increased. The conflict has led to an increase in checkpoints and restricted freedom of movement throughout Yemen. This has resulted in an escalation of violence against female activist dissidents. This article aims to analyze gender-based violence using an analytical methodology and examine the effects of the Yemeni war on this violence. Understanding the impact of the conflict on women and young girls can contribute to the development of more effective protection and support policies.

**Makale Tarihleri
History of Article**

Geliş Tarihi /Received
31.08.2023

Kabul Tarihi/Accepted
04.18.2023

Anahtar Kelimeler / Keywords

Analitik Yöntemi / Analytical Method
Şiddet / Violence
Toplumsal Cinsiyet / Gender
Yemen / Yemen
Yemen Krizi / Yemen Crisis

Makale beyanı

Çalışma, özgün bir makaledir.

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı**Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate**

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Alahmadi, E. (2022). Yemen'de Savaşın Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete Etkisi. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 2(2), ss. 80-85.

DOI

<https://doi.org/10.58632/olgusos.1353245>

1. Giriş

Yemen, tarihin derinliklerinden gelen zengin kültürel mirasıyla tanınan bir ülke olmanın ötesinde, son yıllarda yaşadığı çatışma ve savaşlar nedeniyle uluslararası arenada sıkça gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, Yemen'de kadınlara yönelik cinsiyete dayalı şiddetin boyutları ve etkileri, savaşın yarattığı karmaşık ve yıkıcı koşullar altında incelenmesi gereken acil bir konu haline gelmiştir. Bu makalenin amacı, Yemen'deki savaşın kadınlar üzerindeki cinsiyete dayalı şiddetin görünürlüğü, türleri, nedenleri ve sonuçları üzerindeki etkilerini ele almaktır.

Savaş, her zaman toplumsal düzeni sarsan ve hassas dengeyi bozan bir faktör olmuştur. Yemen, 2014 yılında başlayan iç savaşın ardından 2015 yılında uluslararası askeri müdahaleyle daha da karmaşık bir duruma sürüklenmiştir. Bu süreç, ülkede yaşayan her bireyin yaşamını etkilemiş, ancak kadınlar özellikle savunmasız bir konumda bulunmuşlardır. Savaşın yıkıcı etkileri, kadınların maruz kaldığı cinsiyete dayalı şiddeti artırmış ve derinleştirmiştir. Ev içi şiddet, cinsel saldırılar, zorla evlilikler, insan kaçakçılığı gibi çeşitli şiddet biçimleri, savaşın yarattığı kaotik ortamda kadınların güvenliğini tehdit etmektedir (Holt, 2020).

Orta yaşlı ve genç erkekler silahlı çatışmaların ve neticesindeki etkilerin doğrudan mağdurlarının çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bunun karşısında kadınlar ise zorlaşan koşulların gölgesinde ailenin geçimini sağlama yükünü ve yönetim sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Bu ise kadınları farklı türde şiddet olaylarına daha fazla maruz kalır hale getirmiştir. Her ne kadar Yemen'deki çatışmalar tüm sivilere büyük ölçüde etki etmiş olsa da, kadın ve genç kızlara yaptığı etki daha da büyüktür. Çünkü erkeklerin konumları, kadınların toplumsal cinsiyete dayalı rolleri, ayrımcı hukuki sistem, ekonomik eşitliğin bulunmaması ve bunun sonucunda kadınların konumunun son derece kırılğan olması suretindeki olumsuz toplumsal yargı, kadınların daha fazla şiddet görmelerine neden olmuştur (Singh, 2022).

Makalemiz, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin tarihsel ve günümüzdeki arka planını analiz etmekle ve bunun kültürel köklerinin üzerinde durmakla başlarken, çatışmaların patlak vermesinin öncesinde kadına karşı şiddetin mevcut durumunu gözler önüne sererek ve silahlı çatışmaların bu sorunun zirveye ulaşmasındaki etki boyutunu analiz ederek devam etmektedir. Ayrıca Yemen toplumunda kadına karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin şekil ve türlerini ele almaktadır. Buna göre Yemenlilerin sıkıntılarının arttığı, ekonomik krizin derinleştiği, alt yapıların zarar gördüğü ve hizmetlerin verilemez hale geldiği bir ortamda kadınların hareket özgürlüğünün kısıtlanması, kadın aktivistlerin şiddete maruz kalması, kadınların zorla evlendirilmesi, sünnat edilmeleri ve erken evlilikler değerlendirilmiş; yiyecek bulma ve evlerini geçindirme sorumluluğunu üstlenen kadınların cinsiyetler arasında kültürel baskınlık standardı nedeni ile nasıl hareket özgürlüğü kısıtlanmasıyla karşı karşıya kaldıkları ve kadınların hareketlerini kısıtlamak için çatışmanın taraflarının ne gibi uygulamalarda buldukları ele alınmıştır (Zakham, 2019).

Bu tür davranışlar yerel toplumlarda gizlenmekte olan eşitsizlik olgusunun zirveye ulaşmasına neden olmuş ve çatışma öncesindeki dönemde kadın ve genç kızların elde ettiği basit kazanımların da kaybolmasıyla sonuçlanmıştır. Yaşanan gelişmeler kazanımları altüst etmiş ve bazı durumlarda ters yöne çevirmiştir. Göç, fakirlik, rastgele uygulanan şiddet ve zaten sınırlı olan desteğin kaybolması gibi nedenlerle kadın ve genç kızlara karşı şiddetin zirveye ulaşmasına katkı sağlayan yeni zafiyet noktaları ortaya çıkmıştır. Şiddetle mücadele konusunda rol alması gereken adalet sistemi çökmüş, hatta kanunları uygulamakla sorumlu olan merciler ve silahlı güçler ya da silahlı gruplar, yaşanan karmaşa ve devlet sisteminin yıkılması nedeniyle kadın güvenliğine doğrudan tehdit teşkil eder hale gelmiştir (Shrivastava, Shrivastava, & Ramasamy, 2017).

Ayrıca silahlı milislerin belli başlı bölgelerde koruma ağlarını engelledikleri bilinmektedir. 2016 yılından bu yana Husi hareketine bağlı yetki mercileri ataerkil kural ve kanunları son derece katı yorumlarla, artarak uygulamaya başlamışlardır. Bunun için kamu söylemi ve devlet kurumları kadın ve genç kızlara karşı otorite aracı olarak kullanılmış ve kadınların siyasi katılımı engellenmiştir (Brigitte, 2017). Makalemiz, savaş sırasında toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin artmasını engellemek için yapılması gerekenlere dair bazı tavsiyeler ve kadın ve genç kızları korumak ve savaş sonrasında kadın ve genç kızların haklarının yeniden verilmesini sağlamak için bazı önerilerle son bulmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, Yemen'deki savaşın kadınlar üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Analiz, açıklayıcı analitik yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiş ve ilgili yerel ve uluslararası kuruluşların raporlarına dayanmaktadır. Araştırma, savaşın Yemenli kadınlar üzerindeki sosyal ve sağlık etkilerini anlamayı hedeflemektedir. Sonuçlar, mevcut durumun zorluğunu vurgulayarak, kadınların durumunu iyileştirmek için acil önlemlerin alınmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir.

2. Yemen'de Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Tarihsel ve Çağdaş Arka Planı

Sebe Krallığı'ndan beri Yemen'de kadınlar sosyal hayatta ve siyasette önemli bir yer almıştır; Kur'an'da belirtildiği gibi Sebe kraliçesinin Hz. Süleyman ile arasındaki yaşananlar Yemen'deki sosyal hayat ve politikanın gelişimi, kadının bu yönden etkileri bize anlatan bir hikayedir. (Al-Khafaji, 2006).

Eski uygarlıkların sona ermesinden sonra Yemen'de kadının gücü erkeklere göre daha düşüktür; ayrıca Yemen'deki savaştan önce aile içinde kadınlara yönelik şiddet tekrar eden bir davranıştır. Kadınların aile fertlerinden uğradığı şiddete karşı şikayet etmesi ya da yetkili kurumlara bildirmesi ayıptır. Yemen geleneklerinde kadının şiddete uğramaması gerekirken bir babanın, kocanın ya da kardeşin kadının disiplini ailenin onuru için şiddet olarak sayılmamaktadır.

Geleneksel ailelerde genellikle kadına karar verme hakkı bulunmazken erkeğin bütün konularda karar verme hakkına sahiptir, sonuç olarak kadına yönelik şiddet riskinin artmasına neden olur. (Dünya Bankası, 2014). Kişisel durum hukuku gelenek düşünceden farklı değildir tam tersi ailede şiddet, cinsel tecavüzü kolaylaştıran koşullar sunmaktadır. Kadının kocasına itaat etme, izni olmadan dışarıya çıkmama, kocanın istediği zaman cinsel ilişkiye girme gibi konularda yasak göstermemektedir. (Hukuk İşleri Bakanlığı, 1997). Parlamento grubu evlilik yaşı yükseltme girişimlerine rağmen Yemen’de henüz belli evlenme yaşı yoktur. Kırsal bölgelerde erkek ve kız çocukları erken yaşta evlendirmektedir. Kızlar genellikle erkeklerden daha erken yaşta evlendirilir, bunun için kız çocukları erken yaşta okulu bırakıp, erken yaşta hamile kalıp doğum yaparak kendi ve çocuk sağlığını riske atmaktadırlar. Okulu erken yaşta bıraktıkları için hem maddi hem de sosyal olarak tamamen kocalarına bağlıdır. Kızlar genellikle aileleri tarafından kendilerinden çok daha büyük erkeklerle evlenmeye zorlanırlar, bazen okul çağındaki kızlar zorla evlendirmektedir. Bu da ailede şiddete sebep olmaktadır. 18 yaştan önce evlenenler şiddete uğramaları daha büyük yaşta evlenenlerden daha yüksektir. (uluslararası af örgütü, 2009).

2014 yılında Yemen Evrensel Periyodik incelemesinde, savaş öncesi kadınların hukuku ve fırsatları konusunda iyileştirecek önerilerde bulunmuştur. Savaştan önce kadınlar yoksul ve eşitsiz bir toplumda yaşıyorlardı. Ayrıca Yemen toplumsal cinsiyete dayalı şiddete bileşik önlemlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliği Endeksi’nde dünyada ikinci sırada yer almıştır. Kadınlara yönelik şiddet vakaları toplumun geleneklerine göre aile içinde çözüme kavuşmaktadır. Yemen toplumu ataerkil aile yapısı, baba otoritesine sahip ve kabile toplumu olarak devam ediyor. (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2018).

3. Savaş Döneminde Cinsiyete Dayalı Şiddet

Kadınlar, katı cinsiyet rollerinin olduğu ataerkil bir Yemen, 2014 yılında savaş başlamadan öncesi toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri açısından alt sıralarda yer alırken savaşın devam etmesiyle Yemen Dünya Ekonomik Forumu tarafından geliştirilen Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi’nde son sırada yer almıştır. Kadınlar, katı cinsiyet rolleri olduğu ataerkil bir toplumda derinlere kök salmış toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden muzdarip olamaya devam etmiştir.

Yemen’deki çatışma topluma büyük bir etki yaratmış olup kadınlar ise bu etkiden çok daha fazla etkilenmiştir. Cinsiyet rolleri ve ataerkil tutumları, ayrımcı hukuk sistemi, eşitsizlik ekonomi hakkındaki olumsuz etkileri kadına yönelik şiddete neden olmuştur. Çatışmalar, ekonomi krizler, altyapının zarar görmesi ve hizmetlerin çökmesi, Yemenlilerin acı çekmesine neden olmuştur. Buna ek olarak kadınlar kültürel normlar nedeniyle sınırlı hareketlilikle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca savaşın devam etmesiyle birlikte bazı zorluklar yaşarken evlerinde yemek hazırlama ve bakım sağlama sorumluluğu olduklarından dolayı; gıda, su, sağlık hizmetler vb. erişimin olup olmadığıyla uğraşmak zorunda kalmışlardır. (Harb, 2019).

Yemen’de cinsiyet geleneklere göre belirlenir. Büyük ölçüde üreme, çocuk ve yaşlı bakımı, kırsal bölgelerde tarım işçiliği de belirlenir. Savaşın başlamasıyla birlikte erkekler savaşa gider kadınlar ise aile reisi olur ve her şeyden sorumludur (Awadh & Shuja’adeen, 2019).

Kadınlar savaş döneminde toplumsal cinsiyete dayalı farklı şiddete maruz kalmıştır; sözlü şiddet, duygusal şiddet, kaçırma, erken evlilik. Özellikle yerinden edilmiş kadınlar baba ve koca tarafından şiddete daha çok maruz kalmıştır. (Heinze & Stevens, 2018). Savaştan dolayı 3 milyondan fazla kişi yerinden edilmiş olup bunun yarısından fazla kadınlar ve çocuklardır. Kadınlar yerinden edilmesiyle birlikte şiddete daha çok maruz kalmıştır. Kadınların ve çocukların yerinden edilmesi orantısız bir şekilde güvenli evlerde, güvenli olmayan evlerde, kayıt dışı evlerde yaşama büyük bir risk oluşturmuştur. Yemen’de yerinden edilmiş kişilerin üçte biri terk edilmiş binalar ve kamuya sığınmasının nedeni resmi bir sistemin yokluğudur. Buna ek olarak yerinden edilmiş kadınların yaklaşık bir milyonu evlerine geri dönerek evlerini güvensiz bulmuştur. (UNICEF, 2018).

2014 yılın sonlarına doğru silahlı çatışmalar kadınların şiddete maruz kalmalarını artıran bir faktör olarak kötü durumu daha da kötüleştirmiştir. Ayrıca çatışan tarafların eylemleri kadınların yerinden edilmesine yol açarak şiddete daha çok maruz kalmalarına neden olmuştur. Bu bağlamda raporlar gösteriyor ki 2015 yılında çatışmaların ortaya çıkmasından bu yana kadına yönelik şiddet %63 oranında artmıştır. (Human Rights Watch, 2019).

Cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan kadınların sayısı yaklaşık 2.6 milyondur. Güven sistemi çökmesi, erkek aile bireyi yokluğu nedeniyle kadınlar güçsüzleşerek şiddete maruz kalmıştır. (Rohwerder, 2017). Yemen’de 2016-2019 yılları arasında kadınlar aile içi şiddete en çok maruz kaldığı yıllar, bu tür şiddet çatışma sırasında yaygınlığı arttığı şiddet türüdür. Ailenin geleneksel rolleri değişmesinin sonucu (Erkeklerin işi kaybetmesi nedeniyle evde olması, kadınların evin geçimini sağlaması) toplumsal gerilimler artarak kadınların aile içi şiddete maruz kalmıştır. Savaşın başlangıcından bu yana Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu raporlamasında toplumsal cinsiyet şiddet hizmetleri önünde birçok engel ve artan zorluklara rağmen kadınların toplumsal cinsiyet şiddet hizmetlerine erişim sayıları artış göstermiştir. Bu artış bazı illerde %70’e ulaştı (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, 2019).

4. Cinsiyete Dayalı Şiddetin Görüntüleri Ve Biçimleri: Kadın Hareketinin Kısıtlanması

Kadınlar ve kız çocukları, güvensizlik, kaçırılma korkusu, sözlü ve cinsel taciz nedeniyle hareket özgürlükleri konusunda ciddi kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Kızların refakatsiz hareket etmeleri yasaktır ve kadınların hareket özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar, özellikle yoksul kırsal alanlarda yaşayan kadınlar için adalete erişimi zorlaştırmıştır. çünkü

hareket özgürlüğü konusunda ciddi kısıtlamalarla karşı karşıyadırlar ve onlara erkek vasiler eşlik etmek zorundadır. (Uluslararası Af Örgütü, 2009). Aynı zamanda, Husi hareketinin fiili yetkilileri, kadınların vasi olarak bir mahremle seyahat etmelerini gerektiren yasalar konulmuştur. Erkekleri kadınlardan ayırmak yerine bu emirleri uygulamayan kurumlar kapatıldı, kadının yanında erkek bir akrabası yok olursa kontrol noktalarında şiddete, tacize, keyfi gözaltına, işkenceye ve diğer kötü muamelelere maruz kalabilmektedir. Güvenlik güçleri tarafından muamele, alan yaratmak Erkekler ve kadınlar arasında olumlu diyalog ve anlayış için daha azdır. (Harb, 2019).

Son iki yılda, çatışmanın tarafları kadınları halka açık tehditlerinin bir parçası olarak aşağılayıcı terimler kullanarak fuhuş ve ahlaksızlıkla suçlamıştır. Muhaliflere karşı tacizde bulunmuştur. San'a'daki Husi hareketinin fiili yetkilileri bu tür tehditleri kullanmış ve kadınların bulunduğu halka açık gösterileri bastırırken taciz, kadınların keyfi olarak gözaltına almıştır. Yemen'de resmî kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilen bu tür suçlama ve tutuklamaların, ev dışında çalışan kadınlara yönelik damgalamayı derinleştireceğinden, kadınlar ve kız çocukları açısından ciddi sonuçlar doğurduğu biliniyor. Aynı zamanda, kadınların ve kızların potansiyel hayat kadını olarak algılanması da dahil olmak üzere, kadınların fiili yetkililer tarafından içler acısı istismarını normalleştirmiş, davranışlarının ve cinselliklerinin erkek vasilerin kontrolünü gerektirdiğine dair ataerkil görüşü güçlendirmiştir. (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, 2019).

5. Eylemcilere Karşı Şiddet

Yemen aşiret gelenekleri, kadınların kaçırılmasını şiddetle kınıyor, ancak kötüleşen güvenlik durumu, düzinelerce kadının Husi isyancı hapisanelerinde zorla alıkoyma, yasadışı gözaltı, işkence ve kötü muameleyle maruz kalmasıyla bu normu değiştirmektedir. Artan gerilim ve çatışma, çatışmanın taraflarını, özellikle siyasi muhaliflerin kadınlarının gösterileri söz konusu olduğunda, sosyal normlara ve eğilimlere uymamaya itmiştir. Tutukluların eşleri ve kız kardeşleri, doğrudan ya da dolaylı gözaltı ve zorla alıkoyma mağdurlarıdır. Aile mensuplarının tabi tutulduğu ve onlar da kendilerini hane reisi olmaya mecbur buldukları gözaltındaki erkek akrabalarının hakları için seferber olan aktivistlerdir. Bir kadının oynadığı her rol, evin içinde ve dışında cinsel ve fiziksel şiddet riskini iki katına çıkarmıştır. Bu kapsamda onlarca Yemenli kadın, sık sık işkence ve kötü muameleyle maruz kaldıkları ve ailelerinin nerede olduklarından haberdar olmadığı için Husi darbe hareketinin gizli hapisanelerinde suçlamasız olarak gözaltına alınmıştır. (Michael, 2019).

2019 yılının başında, kadın aktivistlere karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet uygulayan çatışma taraflarının kontrolü ve zorlaması altındaki kadın gösterileri, en az 40 kadın aktivist, insan hakları savunucusu ve gazetecinin cinsel taciz, tecavüz tehditleri, fuhuş suçlamaları, gözaltı, kadının ikametgahına saldırı, işten çıkarılma ve cinsel şiddet dahil olmak üzere Kadın Hakları alanındaki çalışmalarını nedeniyle durdurulmuştur. Ayrıca San'a'da Husi hareketinin yetkililerine karşı kadınların önderlik ettiği bir dizi gösteride suistimaller meydana gelmiştir. 2017 ve 2018 yıllarında, 300'den fazla kadın ve kız çocuğu, fiili makamlar tarafından de facto tesettür de dahil olmak üzere şiddet ve yıldırma ile tecavüz tehditleri, cinsel saldırı ve fuhuş suçlamalarıyla daha da şiddetlenen şiddete maruz kalmıştır.

Aden'de tutuklu kadın yakınları tarafından aile fertlerinin serbest bırakılması için iki gösteri düzenlenmiştir. İlk gösteri 2017'de, ikincisi 2019'da gerçekleşmiş her iki gösteri de Emniyet Mensubu güçleri tarafından şiddetle karşılanmıştır. Raporlar, de facto yetkililerin çok sayıda kadını siyasi aidiyetleri veya muhalefetleri nedeniyle gözaltına almaları ve diğer kadınları engellemek için hazır fuhuş suçlamaları kullanmaları nedeniyle eylemlerinde yeni bir gelişme olduğunu göstermektedir. Siyasete katılmaktan, çatışmanın tarafları tarafından kadınların ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü ile ilgili eylemlerine yanıt olarak işlenen bu ihlaller, kadın hakları üzerinde ciddi sonuçlar doğurmuş ve caydırıcı bir etkiye ve ülkede ortaya çıkan kadınların önderliğindeki gösterilerin sona ermesine yol açmıştır. (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, 2019).

6. Kadınları Rehin Almak

2018-2019 döneminde sana ve Hudeyde'de güvenlik güçleri mensupları ve Husi savaşçıları 7 kadın ve kızı 8 aya varan sürelerle kaçırpı gözaltına almış; Akrabaları taleplerini kabul etmeye zorlamışlardır. Bir vakada, bunu bir Husi firarisini teslim olmaya zorlamak için yapmışlardır. Diğer durumlarda, kadınları ve kızları, fidye karşılığında bir erkek vasi olmadan seyahat etmek suçlamasıyla gözaltına almışlardır. Başka bir durumda, Yemen hükümet ordusu bir kadın ve bebek oğlunu, şüpheli bir teröristi yetkililere teslim olmaya zorlamak için kaçırmıştır. Kadın ve kızların kaçırılması onları cinsel şiddet riskine soktuğundan ve Yemen'e belirli çağrışım ve damgalar getirerek onları daha büyük cinsiyet riskine maruz bıraktığından, onlar için derin etkileri olmuştur. (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, 2019, s. 220,223).

7. Kadın Sünneti

Kadın sünneti (FGM) Yemen'in bazı vilayetlerinde uygulanmakta olup, bu oranlar kadın ve kızların %84'üne kadar çıkabilmektedir. 2013'te yapılan araştırmalar, ülke genelindeki tüm kadın ve kız çocuklarının %19'unun 15 yaşında olduğunu gösterdi. 49 yaşında kadın sünneti kurbanlarının %99'u doğumun ilk yılında kadın sünnetine maruz kalırken, kadın kurbanların %93'ü ilk ayda kadın sünnetine maruz kalmaktadır. (Bcheraoui, 2018).

Yemen'in birçok kırsal bölgesinde çatışma öncesi sağlık sisteminin zayıf olması ve savaş sırasında sağlık sisteminin çökmesi, özellikle acil bakım hizmetleri nedeniyle; FGM ölüm veya uzun süreli sağlık sonuçları ile sonuçlanabilmekte,

Yemen hükümeti FGM ile ilgili ölümlerle ilgili herhangi bir resmi veri tutmamakta, bu nedenle uygulama nedeniyle hayatını kaybeden Yemenli kızların sayısı hala bilinmemektedir (Human Rights Watch, 2020).

Şimdiye kadar, 2014 yılında Ulusal Diyalog Konferansı sırasında yayınlanan tavsiyeler dışında kadın sünnetini yasaklayan herhangi bir yasa çıkarılmamıştır. FGM'yi uygulayanların cezai kovuşturmayla tabii tutulması gerektiğini belirten ve Ulusal Diyalog'un bu ve diğer tavsiyelerine cevaben, FGM'yi suç haline getiren ve ihlal edenler için hapis ve para cezaları sağlayan bir Çocuk Hakları Yasası getirilmiştir ancak yasa tasarısı silahlı çatışma tırmandığında ve hükümet değiştiğinde kabinenin önünde asılmıştır.

8. Erken Yaşta Evlilik

Yemen'in yaşadığı ekonomik sıkıntılar, özellikle kız çocuklarının eğitimindeki düşüş nedeniyle yerinden edilmiş ailelerde aileleri kızlarını erken yaşta evlendirmek zorunda bırakması nedeniyle savaşın ışığında erken evlilik oranı çarpıcı bir şekilde artmıştır (Awadh & Shuja'Adeen, 2019). Yemen'deki silahlı çatışmalar, kız çocuklarının eğitime erişimini ciddi şekilde etkilemiştir. Bu bağlamda UNICEF, şu anda iki milyon çocuğun okula gitmediğini ve bu çocukların yarım milyonunun okulu bıraktığını tahmin ediyor. Buna ek olarak 2015'ten bu yana 3,7 milyon kişi daha risk altında insani krizin tırmanmasıyla sızıntı riski vardır (Unicef, 2019).

Bu ekonomik ve sosyal mülahazalara ek olarak, güvenlik nedenleri de mevcuttur. Çatışma taraflarının okulları askeri olarak kullanması, kızların eğitime erişimini orantısız şekilde etkilemiştir. Okul terk oranlarını ve erken evlilik, istismar ve sömürü potansiyelini artırmıştır. (Global Coalition to Protect Education from Attack, 2019).

9. GBV Koruma Faaliyetlerini Kısıtlama

Çatışmadan önce, kadınlar ve kızlar, yerel topluluk ağlarının ve kadın liderliğindeki bazı kuruluşların süregelen aktivizmi sayesinde, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı bir miktar korumaya ve onlara ceza adaleti desteğine sahipti. Sana'a düzenli olarak koruma faaliyetlerine müdahale ediyor veya farkındalık yaratmaktaydı. Fiili otorite kurumlarının, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, taciz ve tehdit konusunda koruma ve bilinçlendirme programlarına izin vermeyi reddetmesi, onları fuhuş yapmakla suçlaması ve baskınlar düzenlemesi nedeniyle bu yerel veya uluslararası kuruluşlar tarafından toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi, koruma ve önleme ağlarının dağıtılması, kadınları ve kızları daha fazla tehlikeye ve zarara maruz bırakırken, onları hesap verebilirlik peşinde koşmaktan caydırmak ve güney illerinde kontrolü altındaki silahlı grupların üyeleri olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele etmek için uzun vadeli önlemleri engellenmiştir.

Hükümet ve Birleşik Arap Emirlikleri, çatışmanın tırmanması ve ardından gelen insani krizler, kadınların ve erkek çocukların statüsünü daha da zayıflattığı için koruma çalışanlarını taciz etmiş ve koruma mekanizmalarının neredeyse aşınması, istismar ve şiddet risklerinin artırmıştır. (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, 2019, s.2018,2019). Yemen'de her 5 kişiden birinin ruhsal bozukluklardan muzdarip olduğu tahmin edildiğinden, yıllarca süren savaşlar, yoksulluk ve beraberindeki toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, birçok kadın ve kızın ruh sağlığını ciddi şekilde etkilemiştir. Ayrıca birçok insan da işini kaybetmiştir. Birçok aile parçalanmış ve aile içinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yayılmıştır. Yaşam koşullarının bozulması ve psikolojik baskılar aile reisi üzerinde gerginliğe neden olmuştur. Bu sebeple, kadınlara karşı şiddet uygulama eğilimleri artmıştır. Kadınlar ise dayak ve yoksunluklara karşı daha savunmasız, travma ve psikolojik baskılara karşı daha güçsüz hale gelmişlerdir. (United Nations Population Fund, 2020).

10. Sonuç ve Öneriler

Yemen, uzun süredir devam eden iç savaş ve siyasi istikrarsızlık gibi zorlayıcı faktörler altında kadına yönelik cinsiyete dayalı şiddetin yaygın olduğu ülkelerden biri olarak bilinir. Savaş koşulları, aile içi şiddet, erken yaşta evlilikler, kadınların ekonomik bağımsızlığının sınırlı olması gibi faktörler, cinsiyete dayalı şiddetin artmasına katkıda bulunmuştur. Yemen'deki kadına yönelik cinsiyete dayalı şiddetin anlaşılması, yerel kültürel normlar, ekonomik koşullar, eğitim seviyeleri ve sosyal yapı gibi çeşitli faktörleri içermelidir. Ayrıca, cinsiyete dayalı şiddetle mücadelede devlet politikalarının, uluslararası yardım kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin rolü de önemlidir.

Cinsiyete dayalı şiddetle mücadeledeki en büyük zorluklardan biri, çatışma ortamının etkileri nedeniyle geniş kapsamlı araştırmaların sınırlı olması ve kadınların güvende olmadığı durumlarına erişim sağlama zorluğudur. Aynı zamanda toplumsal normların değiştirilmesi ve kadın haklarının güçlendirilmesi için uzun vadeli sürdürülebilir çözümler gereklidir. Yemen'deki kadına yönelik cinsiyete dayalı şiddetle mücadele, yerel ve uluslararası düzeyde destek gerektiren karmaşık bir meseledir. Hem hükümetin hem de sivil toplumun katılımıyla, cinsiyete dayalı şiddetin azaltılması ve kadınların haklarının korunması amacıyla çeşitli stratejiler geliştirilmelidir.

Savaş dönemi cinsiyete dayalı şiddeti, kadınların korunması ve kadınların hukuku ve eğitimi açısından kazanılan küçük kazanımlar çok etkileyerek kadınlara yönelik şiddet vaka sayıları artmıştır. Aynı zamanda savaştan sonraki dönemde Yemen'de barış ve istikrar inşa edilmesi, kadınların durumu düzeltmek, kadınların koruma koşulları için yeni stratejiler geliştirmek gerekecektir. Terörist Husi Hareketi, Yemen hükümetine karşı gerçekleştirdiği darbe, insan haklarında ciddi derecede bozulmalara neden olmuştur. Özellikle kadın haklarında cinsiyete dayalı şiddet Husilerin altındaki bölgelerde yaygın olarak uygulanmaktadır.

Yemen'deki aile toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin mağduru olan aile üyesine koruma ve yardım kaynağıdır. Ancak büyük bir şekilde aile içindeki cinsiyete dayalı şiddet uygulandığı için verilen koruma sınırlı bir etkidir. Bu tehlikelerle yüzleşmek için örgütlerin Yemen hükümeti ve Husi hareketinin otoriteleri ile koordinasyon sağlanmalı ve onların askeri operasyon sırasında uluslararası insancıl hukuka uyması, özellikle yerel toplulukların koruma programları almak için kuruluşla işbirliği gerçekleşmesi, ihtiyacı olan kadınların önündeki engellerin kaldırılması, şiddete toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşım konusunda personelin eğitilmesi, tutuklu kadınların hapisshanede cinsiyet ayrımı gözetmeyen uygulamalar nedeniyle şiddete maruz kalmamaları sağlanmalıdır. Ayrıca krize hızlı yanıt olarak çatışmalı bölgelerde yerinde edilenlere psikolojik ve sosyal hizmet sağlanmalı, üreme ve sağlık konularında programlar sunulmalı ve erkeklerin katılımıyla kadınlara yönelik şiddetin tehlikeleri konusunda programlar hazırlanmalıdır. Ayrıca resmî kurumlar; kuruluşların çalışmalarını kolaylaştırmalı, etkin veri toplamayı sağlayacak önlemler almalı, güvenlik güçlerinin kadınlara yönelik uyguladığı şiddeti ele almak için etkili önlemler almalı, kadınların herhangi bir toplumsal cinsiyete maruz kalmama hakkını güvence altına almalı, kadına yönelik şiddeti destekleyen kültürel ve sosyal tutumlara karşı çıkmalıdır. Bunun yanısıra, kadınların hareketleri kolaylaştırmalı, pasaport ve nüfus cüzdanı alması velisinin izni olmaksızın yerine getirilmelidir.

Gelecekte, kadınların polis, mahkemelerde ve savcı saflarında işe alınması için gerekli eğitim verilmeli, kadınların karar alma pozisyonlarına katılımını artırmak için adımlar atılmalıdır. Aile içi şiddet, kadın sünneti ve reşit olmayan evlilikler de dahil olmak üzere kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddetin sürdürülmesine katkıda bulunan kanunlara alternatif yasa tasarıları hazırlamak, bunları suç olarak kabul etmek ve mağdurların toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti resmi makamlara bildirebilecekleri mekanizmalar oluşturulmalıdır.

Kaynaklar / References

Al-Khafaji, M. S. (2006). Role of Zabid scientists in the scientific movement in Baghdad in the Abbasid era. *The islamic college university journal*, (1)Najaf, pp. 318-349.

AWADH, M., & SHUJA'ADEEN, N. (2019). *Women in Conflict Resolution and Peacebuilding in Yemen*. UN Women.

Bcheraoui, C. E. (2018). *Health in Yemen: losing ground in war time*. London: BioMed Centra.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi. (2019). *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Yıllık Raporu, Yüksek Komiserlik ve Genel Sekreterlik Raporları, İnsan Hakları Konseyi, 42. Oturum*. Birleşmiş Milletler.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2018). *Toplumsal cinsiyet adaleti ve hukuk, toplumsal cinsiyet adaletini etkileyen yasaların değerlendirilmesi ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten korunma*. New York: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.

Brigitte, R. (2017, 3 30). Conflict and Gender Dynamics in Yemen. *Institute of Development Studies*, pp. 12-16.

Dünya Bankası. (2014). *Yemenli kadınların durumu*. Dünya Bankası.

Global Coalition to Protect Education from Attack. (2019, February). *Safeguard Yemen's Future: Protect Education from Attack*. Retrieved from http://www.protectingeducation.org/sites/default/files/documents/safeguard_yemens_future_2019.pdf.

Harb, T. (2019). *Yemen: Kadınlar için dünyanın en kötü ülkelerinden biri*. uluslararası af örgütü.

Heinze, M. C., & Stevens, S. (2018). *Women as peacebuilders in Yemen*. United kingdom: Social Development Direct.

Holt, M. (2020). The worst place on earth to be a woman: violence against Yemeni women in peace and war. *UNIVERSITY OF WESTMINSTER*, pp. 3-22.

Hukuk İşleri Bakanlığı. (1997). *Kişisel Durum Hukuku*. sanaa, Yemen.

Human Rights Watch. (2019). *Yemen Events of 2019*. New York: Human Rights Watch.

Human Rights Watch. (2020). *Human Rights Watch Submission to the Committee on the Elimination of Discrimination against Women on Yemen*. New York: Human Rights Watch.

Michael, M. (2019). Yemeni Group: Houthi rebels hold, torture female detainees. *Associated Press*.

Rohwerder, B. (2017). *Conflict and gender dynamics in Yemen*. UK: Institute of Development Studies.

Shrivastava, S., Shrivastava, P., & Ramasamy, J. (2017, 6). Legal protection for women in Yemen: A sorry state. *GALE ACADEMIC ONEFILE*, pp. 3-10.

Singh, A. (2022). Women And the Yemen Civil War. *inthe 21st*, pp. 293-308.

Uluslararası Af Örgütü. (2009). *Yemen'in karanlık yüzü: kadınlara ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılık ve şiddet*. uluslararası af örgütü.

UNICEF. (2018). *Fast facts yemen crisis*. UNICEF.

UNICEF. (2019). *As school year starts in Yemen, 2 million children are out of school and another 3.7 million are at risk of dropping out*. New York: UNICEF.

United Nations Population Fund. (2020). *Against the odds, delivering mental health support in Yemen*. United Nations Population Fund.

Zakham, F. (2019, 2 9). Supporting female scientists in Yemen. *The Lancetj*, pp. 526-527.

**Yazar Bilgileri
Author(s)**

**Doktora
Büşra Göksüçukur**
Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Sosyoloji Bölümü,
goksucukur.busra64@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-1308-1386

Künye Bilgisi

Berger, P.L. & Kellner, H. (2021). *Sosyolojiyi Yeniden Yorumlamak Yöntem ve Meslek Üzerine Bir Deneme*, Çev. A. Erkan Koca, Ankara: Atıf Yayınları

Imprint Information

Berger, P.L. & Kellner, H. (2021). *Sosyolojiyi Yeniden Yorumlamak Yöntem ve Meslek Üzerine Bir Deneme*, Trns. A. Erkan Koca, Ankara: Atıf Publicaton.

**Makale Tarihleri
History of Article**

Geliş Tarihi /Received
28.10.2023

Kabul Tarihi/Accepted
27.12.2023

Anahtar Kelimeler / Keywords

Sosyoloji / Sociology
Motodoloji / Methodology
Meslek/ Profession
Sosyal Bilim / Social Science
Kitap İncelemesi / Book Review

86

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Göksüçukur, B. (2023). Sosyolojiyi Yeniden Yorumlamak: Yöntem ve Meslek Üzerine Bir Deneme. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 2(2), pp.86-89.

Değerlendirme

'Sosyoloji nedir?' sorusu ile başlayan, uzun ve çetrefilli bir yol olan 'sosyolog' olma serüveni, şüphesiz ki zor bir süreçtir. Zira toplumun sosyolojiyi ve hatta sosyoloğu değerlendirme biçimi ve alana dair iş imkanlarının sınırları, süreci etkileyen temel hususlardandır. Mevcut olanın yeniden düşünülmesini sağlayan, konuya dair derinlikli bir araştırma ve anlama çabası yürüten sosyolog için eleştirel, cesur ve sorgulayıcı nitelikte bir tavır sahibi olmak oldukça önemlidir. Sosyoloğun bu tutumu neticesinde, belki de sosyolojinin 'ne işe yaradığına' dair olan sorgulamaların netlik kazanması imkan dahilindedir. Bu temel görüşlerle okura ulaşan Peter L. Berger ve Hansfried Kellner için mevcut çalışmada, sosyologların ne yaptıklarına ek olarak ne yapmaları gerektiğine dair fikirler de verilmiştir.

Berger ve Kellner, 2021 yılında ilk Türkçe baskısı yapılan ve Atıf Yayınları tarafından Erkan Koca çevirisi ile yayınlanan bu eserde, yukarıda bahsi geçen konulara ışık tutulması amaçlanmıştır. Önsözde belirttikleri üzere yazarlar, üretilen eserde sosyolojiyi hem yöntem hem de meslek alanı bakımından açık ve net bir biçimde yeniden ele almayı hedeflemektedir.

Bir Görme Biçimi Olan Sosyoloji başlıklı birinci bölümde, sosyolojinin ve bir meslek olarak sosyolog olmanın varlığına dair karşılaşılan mevcut problemler ele alınmıştır. Buradaki problemin niteliği, iş imkanlarının ve maddi kazanç elde etme kaygısının yanı sıra sosyolojiye ve sosyoloğa dair olan belirsiz ve kafa karıştırıcı nitelikteki izlenimlerdir. Halbuki sosyoloji geçmişte ve bugünde nasıl toplumsala dair önemli bir yaklaşım getirdiyse, gelecekte de bu yaklaşımını sürdürmeye devam edecektir. Dolayısıyla sosyolojinin ne olduğuna ve ne yapabileceğine dair yöneltilen soruların netlik kazanması gerekmektedir. Yazarlar sosyolojiyi, konusunu bulduğu andan itibaren bir görme biçimi olarak tasvir etmekte ve sosyoloğu da bu görme biçimine hakim olarak, açık olanın yanı sıra görünmeyeni de ele alan 'put kırıcı' bir tavra sahip olan bireyler, şeklinde düşünmektedir. Sosyolog kendine has görme biçimi sayesinde sosyal gerçeklikleri altüst eden bir karaktere sahiptir. Özellikle Avrupa kapitalizmi ve Sanayi Devrimi'nin yıkıcı etkisiyle oluşan Batı rasyonalitesi ışığında sosyolojik perspektifin ortaya çıktığı düşüncesini savunan yazarlara göre, sosyolojinin irdeleyici niteliği ile Aydınlanma idealinin sosyal düzen betimlemesi arasında güçlü bir bağlantı vardır. Bu nitelik modernleşme ve sekülerleşme bağlamında hız kazanarak daha acil bir hale gelir. Nihai olarak, tıpkı diğer sosyal bilimler ve 17. yüzyıl düşüncelerinin olduğu gibi sosyolojinin de Batı kaynaklı geniş bir hareketin parçası olduğu ifade edilmiştir. Burada dikkat çeken husus, birinci bölümde varlık gösteren ve diğer bölümlerde de defaten tekrar edilen, sosyolojinin Batı'ya ait olduğu görüşüdür. Şüphesiz ki sosyolojinin bir bilim olarak doğuşunu etkileyen gelişmeler içinde Aydınlanma düşüncesi, Fransız Devrimi ve Endüstri Devrimi yer almaktadır. Bir süreç olarak değerlendirilen bilimsel devrim, modern bilimin temellerinin atıldığı bir dönemdir ve yaklaşık 1500-1700'lü yıllara tekabül etmektedir. 1600'lerin sonunda başlayan ve 1789 Fransız Devrimi ile zirve noktasına ulaşan Aydınlanma dönemi sürecinde ise bilimsel, felsefi, siyasal ve sosyal alandaki düşüncelerin üretiminin ön planda olduğu görülmektedir. Ancak konuya ilişkin bu keskin ve net tavrın bilimsel tarafsızlık ilkesini zedelediği düşünülmektedir. Zira o dönem için bilim olarak adlandırılmasa da toplum hakkındaki özgün düşünme yöntemiyle İbn-i Haldun'un fikirleri de oldukça dikkat çekicidir. Yaşamı boyunca Fas, Cezayir, İspanya gibi farklı devletlerde görev alan İbn-i Haldun, insan eğilimlerini gelenekler ile ilişkilendirmiş ve toplumsal farklılıkları coğrafi ve ekonomik değişimler çerçevesinde ele almıştır. 1374 yılında ise önemli eseri olarak kabul edilen Mukaddime'yi tamamlamıştır. Dolayısıyla sosyolojiyi sadece Batı ile birlikte ele almak ve diğer sosyolojik çalışmalarını görmezden gelmek, alana dair bakış açımızı taraflı olmaya yönlendirmektedir.

Birinci bölümün devamında ise, modernleşme süreci ve modern dünya ile ilgili temel sorular ele alınmıştır: 'Nasıl oluştu?', 'Onu farklı kılan nedir?', 'Sonucunda ne olacaktır?' gibi. Tüm bu sorulara Weberci perspektif ile cevap vermeye çalışılmıştır. Çünkü yazarlara göre Weber, sosyolojik görme biçiminin ne olduğunu daha net bir şekilde ifade etmektedir. Asıl olarak Weber, bilimsel rasyonellikle ilgilense de onun yorumlama ediminin, insan eylemlerinin açıklanmasında etkili olduğu savunulmaktadır. Durkheim'ın perspektifi, pozitivist paradigmayla paralel oluşu ve işlevselci geleneklere sahip olması yönüyle eleştirilmiştir. Marksizm ise, ütopyacılık olarak ifade edilen, toplumun tarih felsefesi perspektifinden ele alınması yönüyle eleştirel bir dille yorumlanmıştır. Salt pozitivizmin yahut ütopyacılığın sosyolojik tahayyül için yetersiz olduğu belirtilmiştir. Nitekim sosyolog, sadece belirli zihin kalıplarına sıkışmak yerine, olan ile olması gereken arasındaki gerilimi görebilen, anlayan ve açıklayan bir niteliğe sahip olmalıdır.

Eserin Yorumlama Eylemi başlıklı ikinci bölümünde, kavramın sosyolojik bakış açısındaki yeri çeşitli örneklemelerle açıklanmıştır. Alfred Schutz'un perspektifine atıf yapılarak bireyin yaşam pratiği içindeki ulaşılabilir sınırlar ile ulaşılabilir sınırlar içinde olmayan farklı toplumsal bağlamlarla olan süreçlerine vurgu yapılmıştır. Şüphesiz ki aşına olunan durumların yorumlanabilme düzeyi daha kolaydır. Ancak bize yabancı olan yaşam deneyimlerine karşı, farklı bir anlamlandırma ve yorumlama çabası ortaya çıkar. Birey karşılaştığı yeni durum için zihinsel haritasını genişletmek ve olayı yorumlamak için bir yol çizmek durumunda kalır. Yorumlama becerisine sahip bir sosyoloğun olaylara karşı yaklaşımı eserde şu şekilde ifade edilmiştir; öncelikle sosyolog konu ne olursa olsun, ilgisini çeksün yahut çekmesin, her zaman konuyu araştırma meylı içindedir. Edindiği bilgileri kendi tecrübeleri ile karşılaştırıp konuya dair belirli bir yorum geliştirdikten sonra oluşturduğu değerlendirmeleri sosyolojik teori ve bilgilerle harmanlar. Araştırmalarına sosyoloji kuramlarını dahil etmesi, çalışmalarını daha sistematik bir hale getirir. Hatta bu çalışma yöntemi sayesinde belki de konuya dair açıklanamayan hususlara da bir netlik kazandırılır.

İkinci bölümde ayrıca 'Kavramsallaştırma Meselesi' başlıklı bir değerlendirme yapılmıştır. Bilimin ham gerçeklikten uzak olduğu; sadece özel kavramsal çerçeveler içerisindeki gerçekliklerle ilgilendiğine değinilmiştir. Yani A olayı, ona katılan herkesin zihninde oluşturulur ve bu oluşturma kavramsal bir çerçeve ile sınırlandırılmaz. Tüm insani durumların kendi özelindeki anlamlar farklıdır ve sosyolojik yorumlama, bu anlamları ortaya çıkarır ve hatta onları bir diğer anlam sistemleri ile ilişkilendirir, şeklinde bir açıklama ile kavramsallaştırma meselesine netlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Bölümde ele alınan bir diğer konu ise 'Delillendirme Meselesi' dir. Eserde sosyolojik manadaki delillerin anlam üzerinden var edildiği ifade edilmiştir. Gözlemci, yapacağı ikinci insanın, ilkiyle yani olağan hali ile ilişkili olması gerektiğinin farkında olmak durumundadır. Yapılan değerlendirmeler, kendine özgü bir bilgi türüdür, sokaktaki bilgi referanslarından farklılaşması söz konusudur. Ve sosyolojik bulgular doğrudan normatif bir yargı niteliği taşımaz yani sosyoloji toplum mühendisliği yapma niyetinden ziyade ilgilendiği konu hususunda taraf ve değerlerden arınmış incelikli farkındalıklar yaratma niteliğine sahiptir.

Eserin Sosyolojik Yorumlama ve Görelilik Problemi adlı üçüncü bölümünde, görelilik kavramının kısa bir tasvirini yapılmış ve devamında sosyolojinin aslında göreliliğin bir ürünü, dışı vurumu olduğu ifade edilmiştir. Eserde, görelilik probleminin zuhur ettiği alan olarak ise bilgi sosyolojisine işaret edilmiştir. Çünkü bilgi sosyolojisi, bilince ve kurumsallaşmış yapılara dair uygunluk örgülerini ele alır. Ancak konuya dair şunu belirtmemizde fayda vardır ki, bütün sosyolojik yorumlamaların bilgi sosyolojisinin araçlarıyla yapılabileceği yanılığımıza düşülmemelidir. Zira tek başına bilgi sosyolojisi, ilgili kavramsal çerçevenin açıklanmasında yeterli gelmeyecektir.

Üçüncü bölümün devamında eser, sosyolojinin etik ve din ile olan ilişkisini irdelemiştir. Sosyoloji ile etik ilişkisine dair, aynı olguları ele almaları ve sosyolojinin etiğe etki etmesi bir yana entelektüel biçimsel analiz farklılıklarına sahip oldukları açıklaması yapılmıştır. Esere göre, sosyoloji etik için kullanışlıdır çünkü onu bulunduğu yere karşı zamanda ve mekanda duyarlı hale getirir. Sosyoloji sorumluluk etiği ile de iç içedir. Zira istenen yahut istenmeyen insan eylemlerinin sonuçlarına dair farkındalığı artırır. Eser nezdinde, dini sistemler sosyal bir inşa olarak kabul edildiğinden, dini bir hakikat arayışının olabirliği sorgulanmıştır. Sosyolojinin dini bakımdan agnostik olması gerektiği de eklenmiştir. Örnek olarak İslam sosyolojisi verilmiş ve Müslüman olmanın, sosyolojik analize karşı koyan bir tavır gerektirdiği belirtilmiştir. Ancak burada bizi düşündüren husus şudur ki, eserin başından beri yapılan, sosyoloğun yorum tavrının kendi değer ve kültür yargılarından bağımsız olarak gelişmesi yönündeki açıklamalar ile sosyoloji ve din ilişkisi başlığı altındaki ifadelerin tezatlık içermesidir. Zira görece sosyolojinin agnostik olması gerektiği iddiası bile kendi içinde tarafsızlık ilkesini zedelemektedir.

Eserin Sosyolojik Yorumlama ve Özgürlük Problemi başlıklı dördüncü bölümünde, sosyoloji ile özgürlük arasında bir ilişkinin var olup olmadığı tartışılmıştır. Bölümde önce birey ve özgürlük ilişkisi, sonrasında ise sosyoloji ve özgürlük ilişkisine değinilmiştir. İnsan dünyaya geldiği andan itibaren, onu etkileyen bir sosyal bağlamın içindedir. Özgürlük kavramının kuramsal açıdan, George Mead'ın benlik kavramı ve Karl Marx'ın yabancılaşma kuramı üzerinden örneklendirildiği görülmektedir. Bireyler, olağan düzene karşı yabancılaşabilir hatta isyan edebilir çünkü sosyal ağların işleyişi hiçbir zaman kusursuz olmamıştır. Fakat bu dönüşüm yeni bir sosyalizasyon sürecini tetikler niteliktedir ve aslında bireyin özgürleşmesinden ziyade birey ile toplum arasındaki sosyal sürecin daimi dinamizmi ön plana çıkar.

Eserin beşinci bölümünde yer alan Teknokrasi ve İdeoloji Arasında Sosyoloji başlığında, sosyolojiyi teknokratik ve ideolojik kullanımlardan ibaret zanneden ve onu teknik yahut ideolojik öğretilere indirgeyen görüşlere yer verilmiştir. Teknokratik kullanım kavramıyla kastedilen şey, sosyolojinin 'toplum mühendisliği' yapması için uygulanmasıdır. Mühendislik zihniyeti, teknoloji devrimleriyle şekillenen bir tasarımdır. Görece kusursuz teknolojinin tasarlayıcıları olan mühendislerin, topluma da aynı kusursuzlukla yön vermesi idealdir aslında. Problem çözücü ve her işten anlayıcı tavrın hakim olduğu mühendislik zihniyetinde, daha az giderle daha yüksek üretim amacı vardır. Esere göre bu zihniyet aynı zamanda emperyalizm sürecinin bir parçasıdır.

Sosyolojinin ideolojik kullanımı, tıpkı teknokraside de olduğu gibi, sosyolojiye dışsal bir uygunluk kalıbı dayatmaktadır. Sosyolojiyi pratik bir takım amaçları için kullanma gayesi içindedir. Yani her iki durumda da sosyolojik görme biçimi, kullanışlı sonuçlar kazanmak amacıyla pragmatik bir baskı altına alınır. Dolayısıyla yine sosyolojinin yapısal özgünlüğünün ideolojik bir zihniyet tarafından değiştirilme eğiliminde olduğu söylenebilmektedir.

Eserin Modern Dünyanın Krizinde başlıklı altıncı ve son bölümünde, öncelikle modernitenin tanımı yapılmış ardından toplumsal yapıdaki etkisi incelenmiştir. 'Yaşanan teknolojik yeniliklerin toplumsal hayata getirdiği dönüşümlerdir' şeklinde açıklanan modernizmin etkileri için, teknolojinin ötesinde tüm özel ve küresel kurumları etkilediği hatta bireylerin içsel bilinçlerine kadar nüfuz ettiği de belirtilmiştir. Maddi açıdan yaşanan gelişmeler bir yana, manevi anlamda geleneksel olanı değiştirmiş ve toplumsal dayanışmayı, değer ve inançların kabulünü köklü bir şekilde farklılaştırmıştır. Bu farklılaşma eserde 'anomi' olarak nitelendirilmiştir. Aslında bir bakıma köksüzlük ve aidiyetsizlik hissi tecrübe edilmeye çalışılmıştır.

Modernite, kendisine olan karşı çıkışlar ile birlikte varlığını sürdürmektedir. Karşı çıkışlar başlangıçta Avrupa'da, bugün ise Üçüncü Dünya ülkelerinin her yerinde kendini göstermektedir. Üçüncü Dünya ile Batılı sanayi toplumlarının bu manada karşılaştırılabilir olduğu ifade edilmiş ve şiddet içerikli İslamcı yeni gelenekçilikte yaşanan ani artışın sebebinin moderniteye karşı çıkış olduğu belirtilmiştir. Yine de modernleşmenin gelecek için salt bir rehber olmadığı eklenmiştir; özellikle Batı dışı toplumların varlığı düşünüldüğünde. Ayrıca esere göre, Üçüncü Dünya'daki

sömürge karşıtı milliyetçiliğin yüceltilmesi modernleşme karşıtı görüşlere güç kazandırır niteliktedir. Bu kısımda araya girmek gerekirse, Üçüncü Dünya Ülkeleri kavramı 1950'li yıllar Soğuk Savaş döneminde hayatımıza girmiş ve aslen az gelişmişliğin ve sömürge haline gelişin temsilcisi olmuştur. Asya, Afrika ve Latin Amerika olarak betimlenebilecek Üçüncü Dünya sınırlarının, sömürgeci devletler tarafından yağmalandığından, milliyetçilik politikası olarak ulusal bağımsızlığı benimsedikleri görülmektedir. Daha önceki bölümlerde yapıldığı gibi, bu bölümde de verilen örnekler bakımından, sosyolojik bakış açısının tarafsızlık ilkesinin zedelendiği hissedilmektedir.

Eserin son sayfalarında ise, sosyologların günümüz dünyasında sürekli değişim içinde olan kavramlarla uğraştığının ve bu durumun zorluklarından bahsedilmiştir. Halen entelektüel hamlelerin devam ettiği ve hem teorik hem ampirik çalışmalar bazında daha çok aşamaların kaydedilmesi gerektiği belirtilmiştir. Özellikle Türk sosyolojisinin bu anlamda daha sistematik ve nitelikli çalışmalar yaparak uluslararası alan yazında gereken yerini alması önem arz etmektedir.

Peter Berger ve Hansfried Kellner'ın henüz birkaç yıl önce Türkçe literatürüne kazandırılan *Sosyolojiyi Yeniden Yorumlamak Yöntem ve Meslek Üzerine Bir Deneme* adlı eserinin, sosyoloji literatüründe yol gösterici bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Özellikle sosyoloji eğitimine başlamış ve bilgi birikimini zenginleştirmek isteyen sosyologlar için eser daha anlamlı ve açıklayıcı bir niteliktedir. Zira eser, genel anlamda anlatım ve dil yapısı olarak kolay anlaşılabilirlik düzeyine sahiptir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus şudur ki, eserde kişinin temel sosyoloji bilgisine sahip olduğu varsayımıyla hareket edilmiş ve derinlikli bir açıklama yapılmamıştır. Örneğin, 'put kırıcı' niteliği ile ilgili alan yazın araştırması yapmamış sosyologlar için bilgisel boşlukların oluşması doğaldır. Halbuki alan yazında sosyolojik sonuçların nesneliliğinin tartışılması ve bu tartışmanın 'put kırıcı'lık şeklinde betimlenmesi ile eserde konu edinilen şekliyle put kırıcılığın birbiriyle farklılaştığı görülmektedir. Yahut pozitivist paradigmayla ilgili atıflar, Üçüncü Dünya, modernizm gibi çeşitli kavramların esere dahil edilmesi, sosyolojiye sıfırdan başlayan bir öğrenci için kafa karıştırıcı niteliktedir. Dolayısıyla okuyucu için temel bir sosyoloji bilgisi edindikten sonra bu eserin incelenmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Berger, P.L. & Kellner, H. (2021). *Sosyolojiyi Yeniden Yorumlamak Yöntem ve Meslek Üzerine Bir Deneme*, Çev. A. Erkan Koca, Ankara: Atıf Yayınları

**Yazar Bilgileri
Author(s)**

Arş. Gör.
Melda Karakuş
İstanbul Arel Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
gsmb1993@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4437-5915

Künye Bilgisi

Berger, A. A., (2022). *Durkheim Öldü! Sherlock Holmes Sosyolojik Teoriye Giriyor*. (5. Baskı). Çev. Vefa Saygın Öğütle. Ankara: Heretik Yayınları.

Imprint Information

Berger, A. A., (2022). *Durkheim is Dead! Sherlock Holmes is Introduced to Social Theory*. (5th Edition). (Vefa Saygın Öğütle, Trans) Ankara: Heretik Publication

**Makale Tarihleri
History of Article**

Geliş Tarihi /Received
01.10.2023

Kabul Tarihi/Accepted
28.12.2023

Anahtar Kelimeler / Keywords

Sosyoloji / Sociology
Sosyal Teori/ Social Theory
Durkheim/ Durkheim
Weber / Weber
Simmel / Simmel

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Karakuş, M. (2023). Durkheim Öldü! Sherlock Holmes Sosyolojik Teoriye Giriyor. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 2(2), ss. 90-92.

Değerlendirme

San Francisco Eyalet Üniversitesi'nde yayın ve elektronik iletişim sanatları departmanında profesörlük yapan ve Türkiye'deki okurun da kültür ve kitle iletişimi teorilerinden bildiği Arthur Asa Berger, *Durkheim Öldü! Sherlock Holmes Sosyal Teoriye Giriyor* adlı kitabıyla klasik sosyal teorinin ana hatlarını sunmuştur. Yazarlık ve medya eleştirisi üzerine dersler veren Berger kitabındaki yazarın notu bölümünde de belirttiği üzere; sosyal teorinin 19. ve 20. yüzyıllardaki önemli isimlerinin insanların sosyal davranışını nasıl açıkladıklarını örnek bir olay üzerinden göstererek teorilerinin kapsamını açıklığa kavuşturmayı ve dolayısıyla klasik sosyal teoriye ilgi duyanlar için meseleyi somut bir çerçeveye oturtmayı amaçlamıştır. Kısacası sosyolojinin işleyebilmesi için teori güdümlü düşünmektense sorun güdümlü düşünmenin önemine dair ana fikir ortaya atan yazar, bu fikri hem kitabın adı hem de Durkheim karakterinin sosyal teorisyenlerin teorilerinin toplumsal gerçekliğe uyarlanarak anlam kazanabileceğine yönelik ifadeleri vasıtasıyla göstermeye çalışmıştır.

Arthur Asa Berger kitabında özetle 1910 yılında Londra'da gerçekleşecek dönemin önemli sosyologlarının ve aktivistlerinin katılacağı "Toplumsal İlerleme" temalı bir konferansın arifesinde Max Weber'in eşi Marianne Weber'in düzenlediği yemekte Emile Durkheim, Max Weber, W. E. B. Du Bois, Sigmund Freud, Vladimir Lenin, Georg Simmel, Beatrice Webb gibi isimlerin karıştığı hırsızlık olayının ve Weber tarafından saldırıya uğrayan Durkheim'in ortadan kaybolmasının kurgusal dedektif karakterlerden en ünlüsü olan Sherlock Holmes ve dostu Dr. Watsons tarafından çözümlenmesini konu etmiştir. Sosyal teorinin analizini polisiye roman formatında okuyucularına sunan Berger, sırasıyla Durkheim, Weber, Freud, Simmel, Lenin, Du Bois ve Webb'in teorik çerçevelerinin ana hatlarını bu isimlerin bulunduğu akşam yemeğindeki hırsızlık olayı üzerine dedektif Holmes'ün yaptığı sorgulamadaki diyaloglarla ortaya koymuştur. Berger romanında Sherlock Holmes ve teorisyenlerin arasında geçen diyaloglara yer vermeden evvel teorisyenlerin biyografilerinden, eserlerinden ve anahtar kavramlarından bahsederek okuyucuların bu ünlü isimlerin teorileri hakkında ön bilgi edinmesini kolaylaştırmıştır. Bu kısa ön bilgi sonrasında Durkheim'in intihar teorisiyle giriş yapan kitap, bu teoriyi Marianne Weber'in ve Durkheim'in Weber'in psikolojik gidişatına ilişkin kaygılarını dedektif Holmes'a dile getirmeleri üzerinden somutlaştırmıştır. Hatta bununla da kalmamış olup Durkheim ile Holmes arasında Weber'in psikolojik durumuna ilişkin geçen diyalog aracılığıyla Durkheim'in intihar, anomi, kolektif bilinç, sosyal olgu, sapma ve din kavramlarının toplumdaki bireylerin suçlu hale gelmesi gibi somut bir vaka vasıtasıyla anlaşılmasını sağlamıştır.

Suç meselesiyle Durkheim'in teorisini gündelik yaşama çeken kitabın ilerleyen kısımlarında ise Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu eserindeki modern toplumlarda şehvet ve zenginlik düşkünlüğüne, Simmel'in modern kültürde paranın tanrısal bir hal aldığına dair pasajlarına yer verilerek bu isimlerin teorilerinin hırsızlık olayı bağlamında kolayca algılanmasına yardımcı olunmuştur. Kitapta Weber'in teorisine dair anlatısı bununla da sınırlı değildir. Bir sonraki bölümde ise Weber'in teorisinin çeşitli veçheleri onun Durkheim'e attığı yumruk ve hırsızlık olayı üzerine verdiği ifadeleri aracılığıyla anlaşılır bir forma dönüştürülmüştür. Burada Weber'in bireysel eylem odaklı yorumlayıcı yaklaşımı ile Durkheim'in kolektif bilinç odaklı işlevselci yaklaşımı arasındaki farklar, Weber'in eylem teorisi, ideal tip, statü, bürokrasi, demir kafes, otorite gibi kavramları ve Marksizmin ekonomik determinizmine yönelik eleştirileri okuyucunun kolaylıkla özümseyeceği şekilde sunulmuştur.

Weber'in Durkheim'e karşı gösterdiği şiddetli davranışın ve ruh halinin, sadece bireysel psikolojiyle değil aynı zamanda bireyi mensup olduğu ırk, ulus, meslek, aile ve insan ilişkileri bağlamında değerlendiren sosyal psikoloji ile de açıklanan tarafı olduğu sosyal teorinin bir başka ismi Freud'a söz verilerek gösterilmiştir. Burada Weber'in şiddetli davranışının Freud'un insan insanın kurdudur ve saldırganlığın uygarlık aracılığıyla denetim altına alındığına ilişkin ifadeleriyle yorumladığının ortaya koyulması Freud'un teorik çerçevesini anlamamızı sağlamakla kalmamıştır. Bu durum hem sosyal teorinin kökeni olan Hobbes'un *Leviathan*'ına hem Durkheim'in düzen, anomi ve sapma kavramlarına gönderme yaparak Freud'un sosyal teoriyle iç içeliğini de ortaya çıkarmıştır. Bölümde aynı zamanda Weber'in biyografisine yapılan göndermeler, bir teorisyenin bakış açısının yaşamıyla değerlendirilerek daha iyi anlaşılacağını işaret etmesi açısından oldukça önemlidir. Kitapta sosyal teorinin zihinde oturması için teori üreticilerinin biyografilerinin önemini vurgulamaya Simmel'in sorgulandığı bir sonraki bölümde de devam edilmiş ve burada Simmel'in Yahudi olmasından ötürü üniversitede kendine yer bulmasının engellenmesiyle çalışma alanlarının yabancı, harici, yoksul, mürted gibi kesimleri içermesinin ilişkilendirilmesi sağlanmıştır. Aynı zamanda bu bölümde, Simmel'in olayları anlatışına yer verilerek önceki bölümlerde geçen Durkheim'in toplumu Weber'in ise bireyi önceleyen teorileri arasındaki ayrımı ve Simmel'in modern toplum ve metropol yaşamından yola çıkarak bireyi ve toplumu karşılıklı bir etkileşim içerisinde gören bakışıyla iki teorisyen arasında köprü kurduğu daha da netleştirilmiştir. Böylelikle okuyucuların Durkheim, Weber ve Simmel üçlüsünü sosyal teoride konumlandırmasını kolaylaştıran kitap, sosyal teorinin temel ismi olan Marx'a bu isimlerle çağdaş olmadığından ötürü yer veremese dahi bu açığı Marx'ın değerlerinin sürdürücüsü olan Lenin'e söz vererek kapatmaya çalışmıştır. Özellikle kitapta, Lenin'in hırsızlık olayını sınıflar arası savaşta gerçekleşen kaza olarak yorumladığına dair sözlerine yer verilerek Marksizmin temel argümanı olan burjuvazi proletarya çatışması anlaşılır hale getirilmiştir. Bunun dışında Weber'in ekonomik determinizme karşıtlığıyla ve bürokrasi, kapitalizm savunusuyla Marx'a zıtlığına yer verilen kitapta, bu sefer Lenin'in Weber'e dair olan burjuva idealisti ibaresiyle Marksizm de sosyal teori yapbozuna başarıyla oturtulmuştur. Böylece klasik sosyal teori yapbozu tamamlanan kitapta, diğer taraftan sosyolojinin geleneksel hatları dışında kalan ırk meselesinden bahseden siyah Amerikalı sosyal düşünür Du Bois ve feminist düşünür Webb'e de alan açılarak aslında sosyal teoride biyografinin

önemi tekrardan hatırlatılmıştır. Bu iki isme alan açılması sosyal teorideki çatışmanın sınıflar arasındaki ve statüler arasındaki çatışmadan ibaret olmadığını aynı zamanda ırklar arası ve cinsiyetler arasındaki çatışmaların da elzem olduğunu göstermesi açısından kıymetlidir.

Durkheim'den Webb'in sorgusuna kadar giden bu olay örgüsünde Berger, sosyal teorisyenlerin kuramlarının genel hatlarını hırsızlık ve şiddet gibi toplumsal olaylar üzerinden okumamızı sağlamakta ve sosyal teorinin kendisini toplumsal gerçeklik bağlamıyla düşünmemize imkân açmaktadır. Hatta olayları Durkheim'in sosyal deneyine bağlarken hem Durkheim'in teorisinin ampirik yönünün önemini göstermiş hem de adeta Durkheim yerine geçerek sosyal teorisyenlerin kurgulamalarını ağırlıklı olarak toplumsal yaşamdan kopuk biçimde gerçekleştirmelerini eleştirmiştir. Bu durum bir yandan Durkheim'in sosyolojik yönteminin güzellemesi gibi algılansa dahi, Berger'in kitabın sonunda diğer teorisyenlerin ağızından Durkheim'in yöntemini eleştirmesi ve bu bağlamda sosyal araştırmalarda etik meselesine de göndermede bulunması kitabının güçlü taraflarından biridir. Berger'in Durkheim'e yönelik eleştirisi kitabında sadece teorisyenlerin görüşünü aktarmadığını bununla birlikte bu isimlerin teorilerinin açmazlarını da ortaya koyduğunu göstermektedir. Berger Durkheim'in yönteminin açıklığını ve sosyal teorisyenlerin teorilerinin soyutluğunu vurgulamakla kalmamıştır. Dahası Lenin'in proletarya diktatörlüğü sonucu devletin sönmüneceği ve demokrasinin oluşacağına dair düşüncesinin Marksizmin paradoksunu oluşturduğunu Sherlock Holmes kılığında bürünerek okuyucularına sunmuştur. Weber'in savunduğu bürokrasinin insanları baskı altında tutması ve pratikte işlememe riski barındırmasından ötürü açmazları olduğunu Dr. Watson ve Sherlock Holmes'un yerini alarak göstermiştir. Kitabın güçlü tarafları bunlarla da sınırlı değildir. Berger'in Durkheim, Weber, Freud, Simmel, Lenin, Du Bois ve Webb'in teorilerine dair diyalogları onların temel eserlerini kaynak göstererek oluşturması ve dahası bu isimlerin teorik çerçevelerinin iyi anlaşılması adına C. Wright Mills, Peter Berger, Levis Coser gibi sosyologların metinlerinden de yararlanarak içeriğini zenginleştirmesi de bu güçlü taraflara dahildir.

Öte yandan kitap her ne kadar güçlü yönler barındırsa da kitabın ağırlıklı olarak Weber'in ve Durkheim'in üzerinden kurulması diğer isimlerin teorik çerçevelerinin analizini ikinci plana atmaktadır. Kitapta Weber'in Durkheim'in teorilerinin artık tedavülden kalktığını iddia etmek için kullandığı *Durkheim Öldü* ifadesinin başlıkta yer alması da bu durumun bir göstergesidir. Bunun dışında kitapta Weber'in analizine ağırlık verilmesine rağmen onun teorik çerçevesi ele alınırken düşüncesinin şekillenmesinde yaşadığı dönemin Almanya'sındaki sosyo-politik taraf göz ardı edilmiştir. Çünkü Weber'in düşüncelerinin kendi ağızından aktarıldığı kısımlardaki yasal ussal otorite ve bürokrasi anlatısında Almanya'nın da içinde bulunduğu modernleşmenin çöküşünü kurtarmaya dair bir reçete olarak görme durumu es geçilmiştir. Bunun dışında Weber'in fikirlerinin oluşumunda psikolojik rahatsızlığına, anne ve babasıyla olan ilişkilerine diğer bir ifadeyle biyografisine gönderme yapılırken Durkheim'e böyle bir gönderme yapılmamıştır. Dahası Durkheim'in intiharı üzerine oldukça gidildiğinde dahi, onun toplumu düzen üzerine inşa ederken gönderme yaptığı din gibi değerler sistemi savunusunun biyografisi ile ilişkisi ele alınmamıştır. Lenin'in düşüncesi aktarılırken de kitapta benzer bir durum söz konusudur. Çünkü Lenin'i proletarya devrimi düşüncesine iten fikrin temelinde yatan durum kitapta net olarak belirtilmemiştir.

Bu zayıf taraflara rağmen, önceki satırlarda da detaylıca görüldüğü üzere, kitap polisiye bir roman şeklinde yazıldığından ve teorisyenlerin kendi ağızından teorilerini aktarıyor gibi kurgulandığından akılda kalıcıdır ve anlaşılabilir. Zaten sosyal teorinin hırsızlık ve şiddet gibi örnek bir olay örgüsü üzerinden anlatılması kitaba akıcılık kazandırmış ve okunabilirliğini oldukça kolaylaştırmıştır. Dahası kitap anomi, ideal tip, bürokrasi, proletarya, ırk vb. kavramları gündelik yaşama yedirerek ve sonunda da bu kavramları tanımlayarak sosyoloji meraklılarının kolayca meselenin içerisine girmesini sağlamıştır.

Kitap roman türünde yazılmasıyla, akıcılığıyla, sosyal teoriyi toplumsal olaylara indirgemesiyle ve bu teorinin soyut bir aşamada kalmasına karşı çıkmasıyla oldukça akılda kalıcıdır. Dolayısıyla Berger'in bu eseri sosyolojiye giriş derslerinin temel okumalarından biri olmayı hak etmektedir. Öbür taraftan Berger hem *Durkheim Öldü* gibi sansasyonel bir başlığa imza atarak hem de Durkheim'in teorilerini gerçek dünyaya indirdiğini belirterek okuyucularını Durkheim'in teorisinin toplumsal olgu ve olayları açıklamadaki geçerliliğinin ölçüsünü sorgulamaya da teşvik etmiştir. Bu noktada şiddet ve hırsızlık gibi toplumsal olayların günümüzdeki varlığını göz önüne olarak şu soruları sormamız gerek: Bugünün toplumsal gerçekliğinde *Durkheim Öldü Mü? Öldüyse Eğer Tekrar Dirilebilir Mi?*

Kaynakça

Berger, A. A. (2022). *Durkheim Öldü! Sherlock Holmes Sosyolojik Teoriye Giriyor*. (5. Baskı). Çev. Vefa Saygın Öğütle. Ankara: Heretik Yayınları.